

ส่วนที่ ๔ ความบกพร่องเสื่อมเสียแห่งเจตนา

บทที่ ๑

ข้อความทั่วไปว่าด้วยความบกพร่องเสื่อมเสียแห่งเจตนา

๑. ข้อความเบื้องต้น

๑.๑ การแสดงเจตนาที่ปราศจากข้อบกพร่องเสื่อมเสีย

การแสดงเจตนาอันโดยทั่วไปเกิดขึ้นตามลำดับดังนี้ กล่าวคือก่อนที่บุคคลจะแสดงเจตนาโดยมุ่งต่อผลทางกฎหมายอันจะก่อให้เกิดผลเป็นนิติกรรมใด ๆ ออกมานั้น เขาย่อมต้องเริ่มต้นด้วยการตกลงใจเสียก่อน แต่การตกลงใจใด ๆ ก็ย่อมต้องอาศัยการพิจารณาว่าพฤติการณ์ต่าง ๆ ที่จะส่งผลกระทบต่อประโยชน์ได้เสียของตน หรือบุคคลอื่น ๆ ในเรื่องที่จะตกลงใจนั้น ๆ ว่ามีอย่างไรบ้าง โดยเฉพาะอย่างยิ่งย่อมจะมีการคาดหมายว่าการตกลงใจนั้นจะนำประโยชน์สิ่งใดมาให้ตน หรือมีข้อดีข้อเสียอย่างไร เมื่อได้พิจารณาพฤติการณ์ทั้งหลายเหล่านี้แล้ว บุคคลจึงตกลงใจทำการอย่างใดอย่างหนึ่ง และถ้าการนั้นเป็นนิติกรรม บุคคลนั้นย่อมต้องกำหนดเจตนาทำนิติกรรมโดยมุ่งต่อผลทางกฎหมายอย่างหนึ่งอย่างใด และแสดงเจตนาทำนิติกรรมไปตามนั้น บรรดาพฤติการณ์ต่าง ๆ ที่เป็นเครื่องจูงใจให้บุคคลตกลงใจหรือไม่ตกลงใจในเรื่องหนึ่ง ๆ นั้นอาจมีได้หลายกรณี และพฤติการณ์เหล่านี้เราเรียกว่า “มูลเหตุจูงใจ” การแสดงเจตนาทำนิติกรรมของบุคคลในกรณีต่าง ๆ จึงย่อมจะเป็นไปตามการตกลงใจทำนิติกรรมซึ่งย่อมเป็นไปตามการตกลงใจทำการอย่างหนึ่งอย่างใดโดยอาศัยแรงจูงใจที่ชักนำให้บุคคลตกลงใจอีกชั้นหนึ่งนั่นเอง

ตัวอย่างเช่น เมื่อเช้าวันที่ ๑๕ มกราคม ก. ต้องการจะเอาใจ ข. เพื่อนสาวของตนในโอกาสวันเกิดของเธอ จึงตกลงใจซื้อสร้อยคอที่ตนเห็นวางดงามเส้นหนึ่ง ซึ่งแสดงอยู่ในตู้แสดงสินค้าในร้านของ ค. และ ก. เคยแวะเวียนไปดูด้วยความพอใจมาแล้วหลายครั้ง เพื่อจะได้มอบเป็นของขวัญวันเกิดแก่ ข. เป็นราคา ๕,๐๐๐ บาท โดย ก. เข้าใจว่า สร้อยคอที่ตนตั้งใจซื้อนั้นเป็นสร้อยคอทองคำ และคิดว่า ข. ชอบสร้อยคอทองคำมาก ในวันเดียวกันนั้น ก. จึงบอกกล่าวขอซื้อสร้อยคอเส้นดังกล่าวจาก ค. ในราคาตามป้ายคือ ๕,๐๐๐ บาท และ ค. ได้ตอบตกลงขายให้ในราคานี้

ในกรณีทั่ว ๆ ไปซึ่งไม่มีปัญหานี้ การตกลงใจกระทำการ และการตกลงใจทำนิติกรรมเรื่อยไปจนถึงการแสดงเจตนาทำนิติกรรมมักจะเกิดขึ้นโดยปราศจากข้อบกพร่อง ดังที่เห็นได้จากตัวอย่างดังกล่าวแล้ว

๑.๒ การแสดงเจตนาที่บกพร่องเสื่อมเสียไป

หลักในการพิจารณาเจตนาที่แสดงออกมาว่าเป็นการแสดงเจตนาที่มีข้อบกพร่องเสื่อมเสียหรือไม่นั้น เป็นที่ยอมรับกันตั้งแต่สมัยโรมันว่า จะต้องพิจารณาว่าเจตนาที่แสดงออกมานั้น มีความหมายต้องตรงกันกับเจตนาที่แท้จริงของบุคคลที่แสดงเจตนาหรือไม่ ทั้งนี้ โดยเริ่มจากการพิจารณาตามหลักการตีความการแสดงเจตนาว่าเจตนาที่แสดงออกมานั้นมีว่าอย่างไร หรือวิญญูชนพึงเข้าใจว่าอย่างไร ถ้าเจตนาที่แสดงออกมากับเจตนาที่แท้จริงไม่ต้องตรงกัน ก็ถือเป็นหลักได้ว่าเจตนาอันมีข้อบกพร่อง แต่ถ้าเจตนาที่แสดงออกนั้นต้องตรงกับเจตนาที่แท้จริง ก็ไม่ใช่กรณีเจตนาอันมีข้อบกพร่อง แม้กรณีที่เจตนาที่แท้จริงนั้นอาจเกิดจากการตกลงใจที่เป็นผลมาจากมูลเหตุจูงใจที่คลาดเคลื่อนจากความเป็นจริง กฎหมายโรมันก็ถือว่าเมื่อเจตนาที่แสดงออกมาตรงกับเจตนาที่แท้จริง แม้เจตนาที่แท้จริงจะเกิดจากมูลเหตุจูงใจผิด ๆ ก็เป็นเพียงกรณีสำคัญผิดในมูลเหตุจูงใจ ซึ่งโดยทั่วไป กฎหมายไม่ถือว่ามิมีนัยสำคัญ หรือมีผลกระทบต่อความมีผลของเจตนาที่แสดงออกมาแต่อย่างใด

อย่างไรก็ดี กฎหมายโรมันก็ยอมรับว่า ในบางกรณีมีเหตุควรยกเว้น ให้ถือว่าความสำคัญผิดในมูลเหตุจูงใจ อาจมีผลกระทบต่อความสมบูรณ์ของเจตนาที่แสดงออกมาได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรณีที่พฤติการณ์อันเป็นมูลเหตุจูงใจในการตกลงใจทำนิติกรรมนั้นเป็นเรื่องสำคัญเกี่ยวกับคุณสมบัติของบุคคลหรือทรัพย์สิน ซึ่งถึงขนาดที่หากผู้แสดงเจตนาไม่สำคัญผิดในมูลเหตุจูงใจในเรื่องคุณสมบัติของบุคคลหรือทรัพย์สินนั้น ๆ แล้วก็คงจะไม่ตกลงใจทำนิติกรรมนั้น ในกรณีเช่นนี้เป็นที่เห็นพ้องกันว่าควรถือว่า กรณีสำคัญผิดในมูลเหตุจูงใจอันเป็นเรื่องสำคัญ คือมูลเหตุจูงใจที่เกี่ยวกับคุณสมบัติของบุคคลหรือทรัพย์สินซึ่งปกติเป็นสาระสำคัญของนิติกรรมนั้น ๆ ก็ควรจะมีผลทำนองเดียวกันกับกรณีสำคัญผิดและถือว่าเจตนาที่แสดงออกมานั้นเป็นเจตนาที่มีข้อบกพร่องได้

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ของไทย ได้วางหลักเกณฑ์เกี่ยวกับเจตนาที่มีข้อบกพร่องเสื่อมเสียไว้หลายประการ โดยอาจแบ่งออกเป็นกลุ่มใหญ่ ๆ ได้ ๓ กลุ่มสำคัญ คือ

ก) ความบกพร่องแห่งเจตนาอันเกิดขึ้นจากการที่บุคคลได้ตกลงใจโดยเข้าใจพฤติการณ์อันเป็นมูลเหตุจูงใจผิดไปจากความเป็นจริง ในกรณีเหล่านี้การตกลงใจทำนิติกรรม หรือการกำหนดเจตนาทำนิติกรรม หรือเจตนาที่แท้จริงของบุคคลนั้นกับเจตนาที่แสดงออกมาจึงต้องตรงกัน เพียงแต่เจตนาที่แท้จริงนั้นเป็นผลจากความเข้าใจพฤติการณ์อันเป็นมูลเหตุจูงใจผิดพลาดไป

ตัวอย่างเช่น ก. เข้าใจว่าเพื่อนสาวของตนเกิดวันที่ ๑๕ มกราคม และเห็นเป็นโอกาสดีที่จะแสดงออกว่าตนต้องการเอาอกเอาใจในโอกาสวันเกิด จึงตกลงใจซื้อของขวัญให้เธอในวันนั้น แต่

^๑ Kaser/Knietel, Roemisches Privatrecht, 18.Aufl., Muenchen 2005, § 8.20, S.56-57.

อันที่จริง ข. เพื่อนสาวของ ก. เกิดเมื่อวันที่ ๑๕ ธันวาคม วันเกิดจึงผ่านไปแล้ว หรือ ก. เข้าใจว่า ข. เพื่อนสาวของตนชอบสร้อยคอทองคำ แต่ที่จริง ข. ไม่ชอบทองคำ และเป็นโรคแพ้เครื่องประดับที่ทำจากทองคำ หรือสร้อยคอที่ ก. ซื้อจากร้านของ ค. นั้นไม่ใช่สร้อยคอทองคำ แต่เป็นสร้อยคอชุบทองคำ ดังนี้ เป็นต้น

ข) ความบกพร่องแห่งเจตนาอันเกิดขึ้นจากการแสดงเจตนาที่แตกต่างไปจากเจตนาที่แท้จริง ผู้แสดงเจตนาได้แสดงเจตนาออกมาโดยไม่รู้ตัวว่าเจตนาที่แสดงออกมานั้นแตกต่างจากเจตนาที่แท้จริงของตน

ตัวอย่างเช่น ก. ต้องการซื้อสร้อยคอทองคำในราคา ๕,๐๐๐ บาท แต่แสดงเจตนาออกมาว่าต้องการซื้อสร้อยเส้นนั้นในราคา ๕๐,๐๐๐ บาท โดยเข้าใจที่ตนแสดงเจตนาออกมาว่า ๕๐,๐๐๐ บาทนั้น ก็คือ ๕,๐๐๐ บาทตามเจตนาที่แท้จริงของตน จะเห็นได้ว่า กรณีนี้เป็นกรณีที่เจตนาที่แสดงออกนั้นต่างจากเจตนาที่แท้จริง โดยผู้แสดงเจตนาเองก็ไม่ได้รู้ตัวว่าเจตนาที่แท้จริงกับเจตนาที่ตนแสดงออกนั้นไม่ต้องตรงกัน กรณีทำนองนี้ เป็นกรณีที่อาจเกิดจากการพูดผิด เขียนผิด หรือเข้าใจความหมายของสิ่งที่แสดงออกมาผิดไปก็ได้

ค) ความบกพร่องแห่งเจตนาอาจเกิดขึ้นได้ในกรณีที่ผู้แสดงเจตนาได้แสดงเจตนาออกไปโดยปราศจากความประสงค์จะก่อความผูกพัน หรือประสงค์จะทำนิติกรรมใด ๆ ในกรณีเช่นนี้ ผู้แสดงเจตนาอาจแสดงเจตนาอย่างหนึ่งอย่างใดออกมา โดยรู้อยู่แล้วว่าเจตนาที่แสดงออกมานั้นไม่ตรงกับเจตนาที่แท้จริงของตน ได้แก่กรณีที่ผู้แสดงเจตนาแสดงเจตนาออกมาโดยไม่ได้ประสงค์ให้เจตนาที่แสดงออกมานั้นมีผลผูกพันใด ๆ กรณีนี้จึงเป็นกรณีที่เจตนาที่แสดงออกมานั้นมีข้อบกพร่องเพราะเจตนาที่แสดงออกต่างจากเจตนาที่แท้จริงโดยผู้แสดงเจตนาผู้ตัว หรือประสงค์ให้เจตนาที่แสดงออกมานั้นแตกต่างจากเจตนาที่แท้จริง

ตัวอย่างเช่น ก. แสดงเจตนาออกมาต่อหน้า ข. เพื่อนสาวของตน ว่าประสงค์จะซื้อแหวนจากร้านของ ค. ในราคา ๕๐,๐๐๐ บาท ทั้ง ๆ ที่ ก. ไม่ต้องการซื้อแหวนนั้นเลย การที่ ก. แสดงเจตนาออกมาเช่นนั้นก็เพียงแต่เพื่อเป็นการโอ้อวด หรือเอาใจเพื่อนสาวของตนเท่านั้น แต่แท้จริงแล้ว ก. ไม่ได้ประสงค์ต่อความผูกพันทางกฎหมายจากการแสดงเจตนาของตนเลย

หลักเกณฑ์ทางกฎหมายที่ใช้กับการแสดงเจตนาที่มีข้อบกพร่องหรือเสื่อมเสียไปนี้ ได้รับอิทธิพลทางทฤษฎีจากทฤษฎีเกี่ยวกับการแสดงเจตนาที่เป็นที่รู้จักกันกว้างขวางในเยอรมันในศตวรรษที่ ๑๙ สองทฤษฎีคือ ทฤษฎีเจตนาที่แท้จริง (Willenstheorie หรือ Will Theory) กับทฤษฎีเจตนาที่แสดงออก (Erklaerungstheorie หรือ Declaration Theory)

ทฤษฎีเจตนาที่แท้จริง เสนอว่าความผูกพันในทางนิติกรรมนั้น ย่อมเป็นไปตามเจตนาที่แท้จริงเป็นสำคัญ ดังนั้นการแสดงเจตนาใด ๆ ที่แสดงออกไป โดยปราศจากเจตนาที่แท้จริงซึ่งมี

เนื้อหาเช่นเดียวกันนั้นแทรกซึมอยู่ การแสดงเจตนาเช่นนั้นย่อมไม่ก่อให้เกิดความผูกพันใด ๆ ทฤษฎีเจตนาที่แท้จริงนี้จึงเป็นทฤษฎีที่มีผลในทางเป็นคุณแก่ผู้แสดงเจตนาซึ่งย่อมจะประสงค์จะผูกพันเฉพาะตามเจตนาที่แท้จริงของตน และขณะเดียวกัน ทฤษฎีนี้ย่อมเป็นโทษแก่ผู้รับการแสดงเจตนาซึ่งย่อมจะเข้าใจว่าผู้แสดงเจตนาประสงค์จะผูกพันตามเจตนาที่แสดงออก

ตัวอย่างเช่น การที่ ก. แสดงเจตนาออกมาว่าตนประสงค์จะซื้อสร้อยคอเส้นหนึ่งในราคา ๕๐,๐๐๐ บาท เพราะพุดผิด เพราะที่จริงเขามีเจตนาที่จะซื้อสร้อยคอเส้นนั้นในราคาเพียง ๕,๐๐๐ บาท ดังนี้ถ้าถือตามทฤษฎีเจตนาที่แท้จริง ความผูกพันตามนิติกรรมควรจะเป็นไปตามเจตนาที่แท้จริง คือ ก. ควรผูกพันต้องชำระราคาเพียง ๕,๐๐๐ บาทตามเจตนาที่แท้จริง

ส่วนทฤษฎีเจตนาที่แสดงออกนั้น เสนอว่าเจตนาที่มีผลผูกพันคือเจตนาที่แสดงออกเป็นสำคัญ ผลของทฤษฎีนี้ก็คือ เมื่อมีผู้แสดงเจตนาออกมาอย่างไร เขาย่อมต้องผูกพันตามเจตนาที่เขาได้แสดงออกเป็นสำคัญ แม้ว่าเขาจะมีเจตนาผูกพันตามที่ได้แสดงออกมาเลยก็ตาม ทฤษฎีนี้ย่อมจะเป็นคุณแก่คู่กรณีฝ่ายที่เป็นผู้รับการแสดงเจตนา และขณะเดียวกันก็ย่อมจะเป็นโทษแก่ฝ่ายผู้แสดงเจตนา

ตัวอย่างเช่น ในกรณี ก. แสดงเจตนาซื้อขายสร้อยคอเส้นหนึ่งเป็นเงิน ๘,๘๐๐ บาท ทั้ง ๆ ที่แท้จริงแล้ว เขาประสงค์จะแสดงเจตนาซื้อในราคาเพียง ๘,๕๐๐ บาทเท่านั้น แต่ได้พุดผิดไปเนื่องจากยังไม่ชำนาญในทางภาษา หรือเข้าใจความหมายผิด ดังนี้หากถือตามทฤษฎีเจตนาที่แสดงออก หากคู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่งได้ตกลงตามที่ ก. เสนอก็ต้องถือว่าสัญญาซื้อขายเกิดขึ้นที่ราคา ๘,๘๐๐ บาท ตามเจตนาที่ ก. แสดงออก แม้จะพิสูจน์ได้ว่า ก. พุดผิดหรือเข้าใจความหมายผิดก็ตาม

๒. การซึ่งนำหน้าประโยชน์ได้เสียของคู่กรณีที่เกี่ยวข้อง

อย่างไรก็ดี ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มิได้เดินตามทฤษฎีใดทฤษฎีหนึ่งแต่เพียงทฤษฎีเดียว แต่ได้วางหลักเกณฑ์ในแต่ละกรณีโดยใช้หลักการซึ่งนำหน้าประโยชน์ได้เสียของคู่กรณีที่เกี่ยวข้องในกรณีนั้น ๆ เป็นเกณฑ์เพื่อตัดสินว่าฝ่ายใดควรได้รับความคุ้มครองยิ่งหย่อนกว่ากัน และได้ข้อสรุปเป็นเกณฑ์ ๑ ประการด้วยกัน ซึ่งอาจแสดงให้เห็นได้จากกลุ่มคดีตัวอย่างดังต่อไปนี้

๒.๑ กรณีที่ถือว่าการแสดงเจตนามีผลสมบูรณ์ปราศจากข้อบกพร่อง

การแสดงเจตนาที่มีข้อบกพร่องบางประเภทเป็นการแสดงเจตนาที่ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ถือว่าเป็นข้อบกพร่องที่ไม่มีนัยสำคัญ ดังนั้นการแสดงเจตนาที่มีข้อบกพร่องเหล่านี้จึง

ไม่ควรส่งผลกระทบต่อความสมบูรณ์ของการแสดงเจตนาเลย โดยนัยนี้กฎหมายย่อมคุ้มครองเจตนาให้เป็นไปตามทฤษฎีเจตนาที่แสดงออก (Erklaerungstheorie) กล่าวคือคุ้มครองผู้รับการแสดงเจตนาซึ่งเชื่อถือไว้วางใจในความแน่นอนของเจตนาที่แสดงออกนั้น ๆ

เป็นที่ยอมรับกันว่า หากกฎหมายวางหลักเกณฑ์ให้เจตนาที่แสดงออกมาโดยมีข้อบกพร่องในการแสดงเจตนาต้องตกเป็นโมฆะ หรือไม่มีผลผูกพันทุกกรณีไป ก็เป็นที่เห็นได้ชัดว่าความเชื่อถือในความแน่นอนของเจตนาที่แสดงออกย่อมจะเสื่อมคลายลง และย่อมกระทบต่อความเชื่อมั่นของสังคมอันพึงมีต่อความแน่นอนมั่นคงของการค้าพาณิชย์

ดังนั้นเพื่อเป็นหลักประกันแก่ความมั่นคงทางกฎหมาย กฎหมายจึงคุ้มครองประโยชน์ของฝ่ายผู้รับการแสดงเจตนาให้เชื่อถือในเจตนาที่แสดงออกได้อย่างมั่นใจ ดังนั้นกฎหมายจึงกำหนดให้เจตนาที่แสดงออกมาโดยมีข้อบกพร่องจากความเข้าใจผิดเกี่ยวกับพฤติการณ์อันเป็นมูลเหตุจูงใจ ให้เป็นการแสดงเจตนาที่มีผลสมบูรณ์ โดยถือว่าความสำคัญผิดในมูลเหตุจูงใจเป็นความสำคัญผิดที่ไม่มีนัยสำคัญใด ๆ ทางกฎหมาย

ตัวอย่างเช่น การที่ ก. ตกลงซื้อสร้อยคอมูลค่า ๕,๐๐๐ บาท เมื่อวันที่ ๑๕ มกราคม เพราะสำคัญผิดว่าวันนั้นเป็นวันเกิดของ ข. ซึ่งเป็นเพื่อนสาวของตน หรือเพราะความเข้าใจผิดว่า ข. ชอบเครื่องประดับที่ทำด้วยทอง หรือเพราะเข้าใจว่าตนมีเงินพอที่จะซื้อได้ทั้งที่ตนมีเงินไม่พอ เหล่านี้ล้วนแต่เป็นความสำคัญผิดในมูลเหตุจูงใจ ย่อมเป็นการแสดงเจตนาที่มีผลสมบูรณ์เสมอ เพราะความสำคัญผิดในมูลเหตุจูงใจย่อมไม่กระทบต่อความสมบูรณ์ของเจตนาที่แสดงออก และไม่อาจยกเป็นข้ออ้างว่าเป็นการแสดงเจตนาที่มีข้อบกพร่องได้

อย่างไรก็ดี มีกรณียกเว้นที่กฎหมายยอมรับว่า การแสดงเจตนาโดยบกพร่องเพราะสำคัญผิดในมูลเหตุจูงใจบางกรณีอาจมีผลกระทบต่อความสมบูรณ์แห่งการแสดงเจตนาได้ โดยกฎหมายกำหนดให้มีผลเป็นโมฆะ กล่าวคือการแสดงเจตนาโดยสำคัญผิดในคุณสมบัติของบุคคลหรือทรัพย์สินอันปกติเป็นสาระสำคัญแห่งนิติกรรม ถึงขนาดที่หากมิได้สำคัญผิดเช่นนั้นก็จะไม่ได้ทำนิติกรรมนั้นขึ้น นิติกรรมชนิดนี้ย่อมตกเป็นโมฆะ คือมีผลจนกว่าจะถูกบอกล้าง (มาตรา ๑๕๗ และ มาตรา ๑๗๕, ๑๗๖)

๒.๒ กรณีที่ถือว่าการแสดงเจตนาบกพร่องและตกเป็นโมฆะ

การแสดงเจตนาใดที่มีข้อบกพร่อง ซึ่งกฎหมายถือว่าเป็นเรื่องบกพร่องสำคัญถึงขนาดที่ทำให้การแสดงเจตนาเช่นนั้นย่อมจะเสื่อมเสียไป โดยไม่อาจก่อให้เกิดผลผูกพันใด ๆ ตามเจตนาที่แสดงออกมาเลย กฎหมายย่อมกำหนดให้การแสดงเจตนาเช่นนั้นตกเป็นโมฆะ คือไม่มีผลตามเจตนาที่ได้แสดงออกมามาแต่เริ่มแรก โดยที่ผู้แสดงเจตนาไม่ต้องทำการใด ๆ เพื่อให้เจตนาเช่นนั้น

ต้องเสียไปเลย ในกรณีเหล่านี้เราเห็นได้ชัดว่ากฎหมายคุ้มครองผู้แสดงเจตนาที่มีข้อบกพร่องสำคัญให้ไม่ต้องผูกพันตามเจตนา นั้น ๆ กล่าวอีกอย่างได้ว่าเป็นกรณีที่กฎหมายคุ้มครองให้การแสดงเจตนามีผลไปตามเจตนาที่แท้จริง หรือเดินตามทฤษฎีเจตนาที่แท้จริง (Willenstheorie) นั่นเอง

ดังเราจะเห็นได้จากกรณีการแสดงเจตนาหลงโดยสมรู้กันระหว่างคู่กรณี ซึ่งเป็นการแสดงเจตนาที่ต้องมีผู้รับ ที่ผู้แสดงเจตนาได้แสดงเจตนาอย่างใดอย่างหนึ่งโดยไม่ประสงค์จะผูกพันตามเจตนาที่แสดงออก โดยสมรู้กันกับคู่กรณีซึ่งเป็นผู้รับการแสดงเจตนา นั้น กฎหมายกำหนดว่านิติกรรมเช่นนั้นย่อมตกเป็นโมฆะ (มาตรา ๑๕๕ วรรคหนึ่ง) การที่กฎหมายวางหลักเกณฑ์ไว้เช่นนี้ย่อมเป็นการคุ้มครองฝ่ายผู้แสดงเจตนาให้ต้องผูกพันตามเจตนาที่แท้จริงเป็นสำคัญ และขณะเดียวกันก็คุ้มครองฝ่ายผู้รับการแสดงเจตนาด้วยพร้อมกันไป คือทั้งสองฝ่ายไม่ต้องผูกพันตามเจตนาที่แสดงออกซึ่งแตกต่างจากเจตนาที่แท้จริง เป็นที่เห็นได้ว่าในกรณีเช่นนี้ เมื่อฝ่ายผู้รับการแสดงเจตนาพร้อมสมรู้อยู่แล้วว่า ผู้แสดงเจตนาไม่ประสงค์ผูกพันตามเจตนาที่แสดงออกนั้น ดังนี้ก็ไม่มีเหตุที่จะคุ้มครองความเชื่อถือของฝ่ายผู้รับการแสดงเจตนาอันพึงมีต่อเจตนาที่แสดงออกดังเช่นในกรณีทั่วไป เพราะเขารู้อยู่แล้วว่าการแสดงเจตนาเช่นนั้นเป็นการแสดงเจตนาที่ไม่ประสงค์ผูกพัน นับว่าประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ได้วางหลักเกณฑ์โดยอนุวัตรให้เป็นไปตามทฤษฎีเจตนาที่แท้จริงนั่นเอง

ตัวอย่างเช่น ก. ซึ่งประสงค์จะเอาใจ ข. เพื่อนสาวของตน ได้นัดแนะกับ ค. ทำที่ว่าตนประสงค์จะซื้อสร้อยคอมูลค่า ๕,๐๐๐ บาท เป็นของขวัญแก่ ข. โดยให้ ข. เลือกร้อยคอเส้นหนึ่งทีวางจำหน่ายอยู่ในร้านของ ค. แล้ว ก. ก็แสดงเจตนาต่อ ค. ต่อหน้า ข. ว่าตนประสงค์จะซื้อสร้อยคอเส้นนั้นราคา ๕,๐๐๐ บาทจาก ค. ทั้ง ๆ ที่ทั้ง ก. และ ค. ต่างก็รู้ดีอยู่แล้วว่า ก. ไม่ได้ประสงค์จะซื้อสร้อยคอเส้นนั้นเลย แม้ ค. จะได้ตกลงขายสร้อยคอนั้น ดังนี้สัญญาซื้อขายสร้อยคอที่ทั้งสองฝ่ายแสดงออกมาย่อมตกเป็นโมฆะเพราะเป็นการแสดงเจตนาหลงโดยสมรู้กันตามมาตรา ๑๕๕

นอกจากกรณีการแสดงเจตนาหลงโดยสมรู้กับคู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่งดังกล่าวไว้ข้างต้นแล้ว ยังมีกรณีการแสดงเจตนาที่กฎหมายถือว่าตกเป็นโมฆะได้หลายกรณีได้แก่

การแสดงเจตนาซึ่งผู้แสดงเจตนาได้แสดงออกไปโดยแท้จริงมิได้มีเจตนาจะผูกพันตามเจตนา นั้นเลย หรือที่เรียกกันว่าเจตนาซ่อนเร้นนั้น กฎหมายกำหนดว่าไม่ตกเป็นโมฆะ เว้นแต่คู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่งจะรู้ถึงเจตนาอันซ่อนอยู่ในใจของผู้แสดงเจตนา นั้น (มาตรา ๑๕๔) ซึ่งเมื่อตีความมาตรานี้ต่อไปก็ย่อมจะได้ผลว่า หากเป็นการแสดงเจตนาฝ่ายเดียวโดยไม่ต้องมีผู้ใดมารับการแสดงเจตนา นั้น ถ้าผู้แสดงเจตนาไม่ประสงค์ผูกพัน การแสดงเจตนา นั้นย่อมตกเป็นโมฆะ เช่นการแสดงเจตนาทำพินัยกรรม ซึ่งผู้แสดงเจตนามิได้ประสงค์จะแสดงเจตนาในฐานะเป็นเจตนาเพื่อตาย เพียงแต่เขียนขึ้นเพื่อระบายอารมณ์ หรือเขียนขึ้นเพื่อคัดลายมือ เหล่านี้ย่อมไม่มีผลเป็น

พินัยกรรมขึ้นได้ แต่ถ้าเป็นการแสดงเจตนาชนิดที่ต้องมีผู้รับการแสดงเจตนา กฎหมายมุ่งคุ้มครอง คู่กรณีที่เป็นผู้รับการแสดงเจตนา หากผู้รับการแสดงเจตนา นั้นไม่รู้ว่า ผู้แสดงเจตนาไม่ประสงค์ ผูกพัน นิติกรรมนั้นย่อมไม่ตกเป็นโมฆะ แต่ในทางกลับกันหากผู้รับการแสดงเจตนา รู้ว่าผู้แสดง เจตนาแสดงเจตนาออกมาโดยไม่ประสงค์ผูกพัน การแสดงเจตนาเช่นนั้นย่อมตกเป็นโมฆะ

การแสดงเจตนาหลงโดยสมรู้กับคู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่งทำนิติกรรมอำพรางนิติกรรมอื่น กฎหมายให้นำบทบัญญัติเกี่ยวกับนิติกรรมที่ถูกอำพรางมาบังคับใช้ (มาตรา ๑๕๕ วรรคสอง) ผลก็คือนิติกรรมที่สร้างขึ้นเพื่ออำพรางอื่นย่อมตกเป็นโมฆะเพราะเป็นนิติกรรมที่คู่กรณีสมรู้กันทำลงขึ้น และการนำบทบัญญัติเกี่ยวกับนิติกรรมที่ถูกอำพรางมาใช้บังคับ ก็คือการบังคับให้เป็นไปตาม เจตนาที่แท้จริงของคู่กรณีนั่นเอง

นอกจากนี้ยังมีกรณี การแสดงเจตนาที่สร้างขึ้นโดยสำคัญผิดในสาระสำคัญแห่งนิติกรรม กฎหมายก็กำหนดให้การแสดงเจตนาเช่นนั้นตกเป็นโมฆะ (มาตรา ๑๕๖ วรรคแรก) ซึ่งก็คือกรณีที่ ผู้แสดงเจตนาแสดงเจตนาออกมาแตกต่างจากเจตนาที่แท้จริงในเรื่องที่เป็นสาระสำคัญแห่งนิติ กรรม การแสดงเจตนา นั้นย่อมตกเป็นโมฆะ มีผลให้เจตนาที่แสดงออกมาซึ่งต่างจากเจตนาที่ แท้จริงนั้น ไม่มีผล อันอาจถือได้ว่า การถือว่าเจตนาที่แสดงออกมาโดยสำคัญผิดเป็นโมฆะนี้ ก็ จัดเป็นการคุ้มครองประโยชน์ของผู้แสดงเจตนาให้สอดคล้องกับเจตนาที่แท้จริงซึ่งแม้ไม่ได้แสดง ออกมา แต่ก็ย่อมคาดหมายได้ว่าเมื่อเจตนาที่แท้จริงต่างจากเจตนาที่แสดงออกในเรื่องที่เป็น สาระสำคัญแห่งนิติกรรม เจตนาที่แท้จริงของผู้แสดงเจตนา ย่อมไม่ประสงค์จะผูกพันตามเจตนาที่ แสดงออกอยู่นั่นเอง กฎหมายจึงบังคับให้เจตนาที่แสดงออกโดยสำคัญผิดในสาระสำคัญตกเป็น โมฆะ

๒.๓ กรณีที่ถือว่าการแสดงเจตนาบกพร่องตกเป็นโมฆียะ

การแสดงเจตนาที่มีข้อบกพร่องกรณีอื่นหลายกรณีซึ่งแม้กฎหมายถือว่าเป็นเรื่องสำคัญ แต่ก็ยังคำนึงถึงประโยชน์ได้เสียของทั้งฝ่ายผู้แสดงเจตนาและฝ่ายผู้รับการแสดงเจตนาประกอบกัน ทำให้กฎหมายไม่ถึงกับกำหนดให้การแสดงเจตนาที่มีข้อบกพร่องเหล่านั้นต้องตกเป็นโมฆะ แต่ กำหนดให้มีผลสมบูรณ์ แต่ไม่ถึงกับสมบูรณ์เด็ดขาด คือมีผลแต่ไม่แน่นอน อาจถูกบอกล้างได้ใน ภายหลัง โดยกฎหมายถือว่านิติกรรมนั้นเมื่อถูกบอกล้างแล้ว ย่อมตกเป็นโมฆะ เสียผลไปแต่ เริ่มแรก

ตัวอย่างเช่น ผู้แสดงเจตนาได้แสดงเจตนาออกมาโดยสำคัญผิดในคุณสมบัติของบุคคล หรือทรัพย์สินปกติเป็นสาระสำคัญของนิติกรรม ถึงขนาดที่หากไม่มีความสำคัญผิดเช่นนั้นก็คงจะ มิได้มีการทำนิติกรรมนั้น ในกรณีเช่นนี้กฎหมายกำหนดให้การแสดงเจตนา นั้นตกเป็นโมฆียะ (มาตรา ๑๕๗) เช่นผู้ซื้อสร้อยคอเส้นหนึ่งซึ่งมีสีทองจากร้านขายเครื่องประดับที่ทำด้วยทอง โดยผู้

ซื้อเข้าใจเอาเองว่าสร้อยคอดังกล่าวเป็นสร้อยคอทองคำ แต่อันที่จริงสร้อยคอเส้นนั้นเป็นสร้อยคอชุบทอง ดังนั้นหากฝ่ายผู้ขายไม่ได้ชี้แจงให้เข้าใจว่า สร้อยเส้นดังกล่าวไม่ใช่สร้อยคอทองคำ แต่เป็นเพียงสร้อยคอทองชุบ และผู้ซื้อไม่มีสิทธิคาดหมายได้โดยชอบว่าสร้อยคอที่ทำหน้าขายในร้านขายเครื่องประดับที่ทำจากทองคำย่อมเป็นสร้อยคอทองคำ โดยที่หากผู้ซื้อรู้ว่าสร้อยคอนั้นมิได้ทำด้วยทองคำ ก็คงจะไม่ได้ตกลงซื้อสร้อยคอเส้นนั้น ดังนั้นสัญญาซื้อขายย่อมเกิดขึ้น แต่สัญญาซื้อขายรายนี้เป็นนิติกรรมที่สร้างขึ้นโดยสำคัญผิดในคุณสมบัติของทรัพย์สิน คือสร้อยคอซึ่งผู้ซื้อเข้าใจว่าเป็นสร้อยคอทองคำ ทำให้นิติกรรมนี้ตกเป็นโมฆะ คือสมบูรณ์ชนิดอาจถูกบอกล้างได้

การที่กฎหมายต้องกำหนดให้การแสดงเจตนาที่แสดงออกมาโดยสำคัญผิดในคุณสมบัติของบุคคลหรือทรัพย์สินย่อมตกเป็นโมฆะนี้ ก็เพราะตามปกติ คุณสมบัติของบุคคลหรือทรัพย์สินย่อมเป็นมูลเหตุจูงใจชนิดหนึ่งในการเข้าทำนิติกรรม ซึ่งหากบังคับตามหลักทั่วไป ความสำคัญผิดในข้อเท็จจริงอันเป็นมูลเหตุจูงใจเช่นนั้นย่อมไม่กระทบต่อความสมบูรณ์ของนิติกรรม แต่โดยที่กฎหมายถือว่าเรื่องสำคัญผิดในคุณสมบัติของบุคคลหรือทรัพย์สินอันปกติเป็นเรื่องสำคัญนั้นเป็นกรณีที่มีนัยสำคัญอย่างยิ่ง แม้โดยทั่วไปกรณีเช่นนี้อาจจะถือเป็นกรณีสำคัญผิดในมูลเหตุจูงใจและไม่ส่งผลกระทบต่อความสมบูรณ์แห่งนิติกรรมเลยก็ตาม แต่กรณีสำคัญผิดในคุณสมบัติของบุคคลหรือทรัพย์สินอันปกติเป็นสาระสำคัญแห่งนิติกรรม ก็ได้รับการยกเว้นให้ถือว่าเป็นเรื่องที่มีนัยสำคัญทางกฎหมาย กฎหมายจึงกำหนดให้นิติกรรมที่สร้างขึ้นโดยสำคัญผิดในคุณสมบัติของบุคคลหรือทรัพย์สินต้องตกเป็นโมฆะ

การที่กฎหมายกำหนดให้นิติกรรมที่ทำโดยสำคัญผิดในคุณสมบัติของบุคคลหรือทรัพย์สินนี้เป็นโมฆะนี้ ย่อมก่อให้เกิดประโยชน์แก่คู่กรณีฝ่ายที่เป็นผู้รับการแสดงเจตนา เพราะนิติกรรมที่สร้างขึ้นนี้ย่อมจะมีผลจนกว่าจะถูกบอกล้างในภายหลัง นับได้ว่าเป็นการคุ้มครองให้ฝ่ายผู้รับการแสดงเจตนาสามารถเชื่อมั่นในความมีผลของเจตนาที่แสดงออกมาโดยสำคัญผิดในคุณสมบัติของบุคคลหรือทรัพย์สินได้ในระดับหนึ่ง แต่ในทางกลับกันการยอมให้บอกล้างโมฆะกรรม ย่อมเป็นการคุ้มครองประโยชน์ของฝ่ายที่เป็นผู้แสดงเจตนา เพราะเขาย่อมมีสิทธิเลือกที่จะยอมให้เจตนาที่เขาแสดงออกโดยสำคัญผิดในคุณสมบัติของบุคคลหรือทรัพย์สินนั้นคงมีผลต่อไป หรือจะแสดงเจตนาบอกล้างการแสดงเจตนาเช่นนั้นอันจะมีผลทำให้การแสดงเจตนาที่ตนตกเป็นโมฆะมาแต่เริ่มแรก

จากกรณีข้างต้นเราจะเห็นได้ว่า หากผู้แสดงเจตนาต้องการให้การแสดงเจตนาของตนมีผลต่อไป เขาย่อมไม่ต้องทำอะไรเลย เช่นในกรณีที่ ก. แสดงเจตนาซื้อสร้อยคอชุบทองมาโดยสำคัญผิดว่าเป็นทองคำแท้ ดังนั้นหาก ก. ประสงค์จะให้นิติกรรมซื้อขายรายนี้มีผลต่อไป ก. ย่อมไม่ต้องทำอะไรเลย แต่ถ้า ก. ต้องการให้นิติกรรมซื้อขายรายนี้สิ้นผลไป เขาก็ต้องบอกล้างนิติกรรมนี้โดย

การบอกกล่าวไปยังคู่กรณีว่าไม่ประสงค์จะให้นิติกรรมนั้นมีผลต่อไป การบอกล้างโมฆะกรรมนี้ จะส่งผลให้นิติกรรมนั้นถูกกฎหมายถือว่าตกเป็นโมฆะมาแต่เริ่มแรก (มาตรา ๑๗๖ วรรคแรก)

การบอกล้างโมฆะกรรมย่อมส่งผลต่อไปให้คู่กรณีกลับคืนสู่ฐานะเดิม คือกลับคืนสู่ฐานะอันคู่กรณีเป็นอยู่ในขณะที่ทำนิติกรรม แต่ถ้าเป็นการพ้นวิสัยจะให้กลับคืนเช่นนั้นได้ ก็ให้ได้รับค่าเสียหายชดใช้ให้แทน (มาตรา ๑๗๖ วรรคแรก)

บทที่ ๒

กรณีเจตนาที่แสดงออกไม่ตรงกับเจตนาที่แท้จริง โดยผู้แสดงเจตนาผู้ตัว

อุทาหรณ์

๑) ก. ผู้ให้เช่า บอกกล่าวเลิกสัญญาเช่าร้านค้าต่อ ข. ผู้เช่า โดยในใจจริงนั้น ก. มิได้ประสงค์จะเลิกสัญญา แต่หวังว่า ข. จะมาขอความเมตตาจากตน

๒) กรณีจะเป็นอย่างไร ถ้า ข. รู้ล่วงหน้าจาก ค. เพื่อนของ ก. ว่า ก. จะบอกเลิกสัญญาโดยไม่ได้ต้องการเลิกสัญญาจริง ๆ แต่จะทำไปเพื่อบีบบังคับให้ ข. มาอ้อนวอนขอความเมตตาจาก ก. เท่านั้น

๓) กรณีจะเป็นอย่างไร ถ้า ก. บอกเลิกสัญญาเช่าต่อ ข. ในวงเหล้า เพื่อโอ้อวดแก่เพื่อนร่วมวงคนอื่น ๆ โดยขยิบตาเป็นเชิงบอก ข. ว่าล้อเล่น

๔) กรณีจะเป็นอย่างไร ถ้า ข. พาชื้อไม่รู้ว่า ก. ล้อเล่น และถือเป็นจริงเป็นจังลงโฆษณาหาที่เช่าใหม่ในหนังสือพิมพ์ ครั้นต่อมาเมื่อได้รู้ว่า ก. ล้อเล่น จึงกลับมาเช่าอยู่ต่อไป แต่ประสงค์จะเรียกให้ ก. ชดใช้ค่าใช้จ่ายในการลงประกาศโฆษณาในหนังสือพิมพ์

๕) ถ้า ก. บอกเลิกสัญญาต่อ ข. ต่อหน้า ค. โดยสมรู้กันเพื่อให้ ค. หลงเข้าใจว่ามีห้องว่างจะได้วางเงินมัดจำค่าเช่า

๖) ก. ตกลงซื้อที่ดินแปลงหนึ่งจาก ข. โดยทั้งสองฝ่ายตกลงซื้อขายกันในราคา ๑ ล้านบาท แต่เพื่อจะประหยัดเงินค่าธรรมเนียมโอนที่ดิน จึงตกลงกันว่า ในการจดทะเบียนสัญญาซื้อขายต่อพนักงานเจ้าหน้าที่จะแจ้งต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ว่าได้ตกลงซื้อขายกันในราคาเพียง ๖ แสนบาท ตามราคาประเมินของที่ดินแปลงนี้ นิติกรรมที่ได้จดทะเบียนต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ในกรณีนี้จะมีผลสมบูรณ์ หรือตกเป็นโมฆะ หรือโมฆียะหรือไม่ อย่างไร

บทที่ ๒

กรณีเจตนาที่แสดงออกไม่ตรงกับเจตนาที่แท้จริง โดยผู้แสดงเจตนาผู้ตัว

๑. ข้อความทั่วไป

กรณีเจตนาที่แสดงออกไม่ตรงกับเจตนาที่แท้จริง โดยผู้แสดงเจตนาผู้ตัวนี้แตกต่างจากกรณี ที่การแสดงเจตนามีข้อบกพร่องหรือเสื่อมเสียในกรณีอื่น ๆ ตรงที่ ความบกพร่องของเจตนาที่ แสดงออกในกรณีนี้ เกิดขึ้นจากการกระทำของผู้แสดงเจตนาที่ได้กระทำไปโดยรู้ตัวว่าเจตนาที่ตน แสดงออกไปนั้นต่างจากเจตนาที่แท้จริง นับเป็นการแสดงเจตนาออกมาโดยในใจจริงของผู้แสดง เจตนามิได้ประสงค์จะผูกพันตามที่แสดงออกเลย โดยทั่วไปการแสดงเจตนาของบุคคลเป็นการ แสดงเจตนาที่ประสงค์ต่อผลทางกฎหมาย และกฎหมายยอมรับให้การแสดงเจตนาของเขามีผล ผูกพันตามความประสงค์นั้น ๆ ได้ แต่กฎหมายก็วางข้อยกเว้นไว้ในกรณีที่การแสดงเจตนาอัน ประสงค์ต่อผลทางกฎหมายนั้น เป็นการแสดงเจตนาออกมาโดยบกพร่อง ในกรณีเช่นนี้กฎหมาย จะถือว่าเจตนาที่แสดงออกมีข้อบกพร่องนั้นไม่ผูกพันผู้แสดงเจตนา ข้อบกพร่องที่สำคัญก็ คือกรณีที่เจตนาที่แสดงออกนั้นแตกต่างจากเจตนาที่แท้จริง ซึ่งมีได้ทั้งกรณีที่ผู้แสดงเจตนาไม่รู้ตัว ว่าเจตนาที่แสดงออกนั้นแตกต่างจากเจตนาที่แท้จริง ได้แก่กรณีที่แสดงเจตนาโดยสำคัญผิดใน สาระสำคัญแห่งนิติกรรม (มาตรา ๑๕๖) และกรณีที่ผู้แสดงเจตนาผู้ตัวว่าเจตนาที่แสดงออกมานั้น แตกต่างจากเจตนาที่แท้จริง เช่น กรณีแสดงเจตนาออกมาโดยในใจจริงไม่ประสงค์ผูกพัน เจตนา ลวง และนิติกรรมอำพราง (๑๕๔, ๑๕๕)

โดยทั่วไปกฎหมายถือว่า ผู้แสดงเจตนาที่ได้แสดงเจตนาออกมาต่างจากเจตนาที่แท้จริง โดยที่ตนเองไม่รู้ตัว เช่นผู้แสดงเจตนาโดยสำคัญผิดในสาระสำคัญแห่งนิติกรรม ควรเป็นผู้อยู่ใน ฐานะควรได้รับความคุ้มครอง เพราะกฎหมายเห็นว่าไม่ควรจะบังคับให้บุคคลต้องผูกพันตาม เจตนาที่แสดงออก ทั้ง ๆ ที่เจตนาที่แสดงออกนั้นแตกต่างจากเจตนาที่แท้จริงของเขา เพราะการฝืน บังคับเช่นนั้นย่อมทำให้ผู้แสดงเจตนาต้องผูกพันโดยฝ่าฝืนความสมัครใจ และย่อมจะอดเอื้อนที่จะ ผูกพันตนตามเจตนาที่แสดงออกอย่างยิ่ง เพราะความผูกพันเช่นนั้นขัดต่อเจตนาที่แท้จริงของเขา ยิ่งเป็นกรณีที่ความแตกต่างระหว่างเจตนาที่แท้จริงกับเจตนาที่แสดงออกเป็นเพราะพฤติการณ์ที่เขา ไม่ต้องรับผิดชอบ ก็ยังเป็นการยากที่เขาจะรู้สึกผูกพันหรือต้องรับผิดชอบต่อเจตนาที่ได้แสดงออก ยิ่งขึ้นอีก ดังนั้นกฎหมายจึงถือว่าการแสดงเจตนาที่ทำโดยสำคัญผิดในสาระสำคัญแห่งนิติกรรม ย่อมตกเป็นโมฆะ ตามมาตรา ๑๕๖

แต่ในกรณีที่ความสำคัญผิดนั้นเกิดจากความประมาทเลินเล่ออย่างร้ายแรงของผู้แสดง เจตนา กฎหมายก็จะหันกลับไปคุ้มครองคู่กรณีของผู้แสดงเจตนาโดยสำคัญผิด เพราะในกรณี เช่นนี้คู่กรณีฝ่ายที่ได้รับการแสดงเจตนา ซึ่งไม่มีส่วนผิดหรือมีส่วนควรต้องรับผิดชอบในความ

บทพร้อมเสื่อมเสียแห่งเจตนา นั้น ควรได้รับการคุ้มครองจากกฎหมายยิ่งกว่าฝ่ายผู้แสดงเจตนา เมื่อฝ่ายผู้แสดงเจตนา ได้แสดงเจตนาออกไปต่างจากเจตนาที่แท้จริง โดยมีพฤติการณ์ที่ตนต้องรับผิดชอบ คือแสดงเจตนาออกไปเพราะความประมาทเลินเล่ออย่างร้ายแรง ดังนั้นเขาจึงถูกกฎหมายห้ามมิให้อ้างว่าการแสดงเจตนา นั้นต่างจากเจตนาที่แท้จริง ดังจะเห็นได้จากมาตรา ๑๕๘ ซึ่งห้ามมิให้ผู้แสดงเจตนาโดยสำคัญผิดอ้างความสำคัญผิดอันเกิดจากความประมาทเลินเล่ออย่างร้ายแรงของตนขึ้นเป็นประโยชน์แก่ตนเอง

แต่กรณีที่ผู้แสดงเจตนาไม่ประสงค์จะผูกพันตนตามเจตนาที่แสดงออกมา หรือกล่าวอีกอย่างได้ว่า ผู้แสดงเจตนาได้แสดงเจตนาออกมาแตกต่างจากเจตนาที่แท้จริง โดยผู้แสดงเจตนา รู้ตัวอันเป็นกรณีตามมาตรา ๑๕๔ นี้ เป็นที่ยอมรับกันว่าเป็นกรณีที่ผู้แสดงเจตนาควรได้รับความคุ้มครองน้อยกว่ากรณีที่ผู้แสดงเจตนาได้แสดงเจตนาออกมาต่างจากเจตนาที่แท้จริง โดยผู้แสดงเจตนาไม่รู้ตัว หรือกรณีสำคัญผิดในสาระสำคัญแห่งนิติกรรมตามมาตรา ๑๕๖ ดังนั้นกฎหมายจึงกำหนดหลักเกณฑ์ไว้ว่า การแสดงเจตนาที่ในใจจริงของผู้แสดงเจตนาไม่ประสงค์จะผูกพันนั้น หากเป็นการแสดงเจตนาที่ต้องมีผู้รับการแสดงเจตนา และฝ่ายผู้รับการแสดงเจตนาไม่รู้ว่าผู้แสดงเจตนาออกมานั้นไม่ประสงค์จะผูกพันตามเจตนาที่แสดงออก ดังนั้นผู้รับการแสดงเจตนา ย่อมจะเป็นผู้ควรได้รับการคุ้มครองให้เชื่อถือในความมีผลตามกฎหมายของเจตนาที่ได้แสดงออกมานั้นได้ด้วยเหตุนี้ กฎหมายจึงได้บัญญัติเป็นทำนองว่า การแสดงเจตนาที่ในใจจริงไม่ประสงค์จะผูกพันนั้น หากคู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่งไม่รู้ว่าผู้แสดงเจตนาไม่ประสงค์จะผูกพัน ดังนั้นการแสดงเจตนาเช่นนั้นย่อมไม่ตกเป็นโมฆะ คือมีผลบังคับ และก่อให้เกิดความผูกพันได้ นับเป็นการคุ้มครองประโยชน์ของผู้รับการแสดงเจตนาให้เป็นไปตามทฤษฎีเจตนาที่แสดงออก (Erklaerungstheorie) นั่นเอง

แต่ถ้าเป็นกรณีที่ผู้รับการแสดงเจตนา รู้อยู่แล้วว่า ผู้แสดงเจตนาไม่ประสงค์จะผูกพันตามเจตนาที่ตนแสดงออก ดังนั้นผู้รับการแสดงเจตนา ย่อมไม่อยู่ในฐานะควรได้รับความคุ้มครอง และการแสดงเจตนา นั้นย่อมตกเป็นโมฆะ นับว่ากฎหมายคุ้มครองประโยชน์ของฝ่ายผู้แสดงเจตนาให้เกิดผลไปตามเจตนาที่แท้จริง คือเจตนาไม่ผูกพัน ส่งผลให้การแสดงเจตนา นั้นตกเป็นโมฆะ นับว่าเป็นกรณีตามทฤษฎีเจตนาที่แท้จริง (Willenstheorie)

กรณีที่เจตนาที่แสดงออกแตกต่างจากเจตนาที่แท้จริง โดยผู้แสดงเจตนา รู้ตัวนี้ อาจมีได้หลายกรณี เช่นกรณีแสดงเจตนาโดยปกปิดเจตนาที่แท้จริง หรือเจตนาซ่อนเร้น กรณีแสดงเจตนาโดยเปิดเผยให้เห็นได้ว่า ผู้แสดงเจตนาไม่ประสงค์ผูกพันตามกฎหมายตามเจตนาที่แสดงออก เช่นการแสดงเจตนาในทางแสดงอภัยสัจจะไม่ตรี หรือการแสดงเจตนาที่ผู้แสดงเจตนา คาดหมายหรือถือว่าผู้รับการแสดงเจตนา รู้หรือควรรู้ว่าเจตนา นั้นได้แสดงออกมาโดยไม่ประสงค์ผูกพัน เช่นการแสดงเจตนาโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อล้อเล่น ไม่ได้มีเจตนาผูกพันจริงจึงแต่อย่างใด

๒. การแสดงเจตนาโดยในใจจริงไม่ประสงค์ผูกพัน

การแสดงเจตนาโดยในใจจริงไม่ประสงค์ผูกพัน หรือที่เรียกกันว่า เจตนาซ่อนเร้น ได้แก่ กรณีที่ผู้แสดงเจตนาได้แสดงเจตนาออกมาในลักษณะที่ประสงค์ผูกพัน แต่ในใจจริงหรือตามเจตนาที่แท้จริง บุคคลนั้นมิได้ประสงค์จะผูกพันตามเจตนาที่แสดงออก ซึ่งเป็นกรณีตามมาตรา ๑๕๔

๒.๑ องค์ประกอบของการแสดงเจตนาโดยในใจจริงไม่ประสงค์ผูกพัน

ประการแรก การแสดงเจตนาเป็นการแสดงเจตนาออกมาภายนอกในลักษณะที่ประสงค์ผูกพัน แต่เจตนาที่แท้จริงนั้นกลับตั้งใจที่จะไม่ผูกพันตามเจตนาที่แสดงออกเลย

ประการต่อมา การแสดงเจตนาเช่นนั้นได้แสดงออกมาโดยพฤติการณ์ที่คู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่งมิได้รู้หรือรู้ว่าผู้แสดงเจตนาไม่ประสงค์จะผูกพันก็ได้ ทั้งนี้โดยไม่ต้องคำนึงถึงมูลเหตุจูงใจของผู้แสดงเจตนาว่าเหตุที่ไม่ประสงค์ผูกพันนั้นเป็นเพราะอะไร ไม่ว่าจะเป็นเพราะต้องการหลอกลวง ทำกลล่อนลน หรือต้องการปลอมใจ หรือทำให้ผู้รับการแสดงเจตนาสบายใจ ฯลฯ หากการแสดงเจตนาออกมาโดยผู้แสดงเจตนาไม่ประสงค์ผูกพัน ก็ถือได้ว่าเป็นการแสดงเจตนาโดยในใจจริงไม่ประสงค์จะผูกพันได้

เจตนาซ่อนเร้น หรือเจตนาที่แสดงออกโดยในใจจริงไม่ประสงค์ผูกพันนั้น ต่างจากกรณีแสดงเจตนาโดยไม่ประสงค์ต่อผลทางกฎหมายโดยตรงที่ การแสดงเจตนาโดยในใจจริงไม่ประสงค์ผูกพันนั้น เป็นการแสดงเจตนาที่ปรากฏออกมาภายนอกในลักษณะที่ผู้แสดงเจตนาประสงค์ต่อผลทางกฎหมาย หรือประสงค์ต่อความผูกพันทางกฎหมายตามที่แสดงออก เช่น แสดงเจตนาเลิกสัญญา แสดงเจตนาปลดหนี้ เพียงแต่ในใจจริงของผู้แสดงเจตนาไม่ประสงค์จะผูกพันตามเจตนาที่แสดงออกมา ส่วนการแสดงเจตนาโดยไม่ประสงค์ต่อผลทางกฎหมายเลย นั้นเป็นกรณีที่เจตนาที่แสดงออกนั้นเองมีลักษณะไม่ประสงค์ผูกพันมาแต่ต้น เช่นการแสดงเจตนาอันเป็นการแสดงอภัยสัจจะไมตรีอันดี เชิญเพื่อนมาเลี้ยงอาหาร สัญญาจะให้ของขวัญเมื่อบรรลุนิติภาวะ ฯลฯ ซึ่งเป็นกรณีที่วิญญูชนพึงรู้ได้ว่าเป็นเจตนาที่แสดงออกโดยไม่ประสงค์ต่อผลทางกฎหมายเลย

เจตนาซ่อนเร้นหรือเจตนาที่แสดงออกโดยในใจจริงไม่ประสงค์ผูกพันยังแตกต่างจากกรณีแสดงเจตนาในทางล้อเล่น หรือแสดงเจตนาโดยไม่ประสงค์ต่อผลจริงจัง อันเป็นการแสดงเจตนาออกมาภายนอกในลักษณะที่ประสงค์ต่อผล แต่ได้แสดงออกมาในพฤติการณ์ซึ่งผู้แสดงเจตนาเชื่อว่า หรือคาดหมายว่า คู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่งรู้ถึงเจตนาในใจจริงว่าไม่ประสงค์ผูกพันตามเจตนาที่แสดงออกนั้น เช่นสัญญาที่ทำกันในวงเหล้า หรือในการเล่นหัวกันในหมู่เพื่อน ซึ่งเป็นที่รู้กันว่าไม่ได้จริงจังอะไร

๒.๒ ผลของการแสดงเจตนาโดยในใจจริงมิได้ประสงค์ผูกพัน

ผลทางกฎหมายของการแสดงเจตนาโดยในใจจริงมิได้ประสงค์ผูกพัน หรือเจตนาซ่อนเร้นนี้ย่อมแตกต่างกัน ตามแต่ว่า คู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่ง ล่วงรู้ถึงเจตนาอันซ่อนอยู่ในใจของผู้แสดงเจตนา นั้นหรือไม่ โดยกฎหมายแยกออกเป็นกรณีที่คู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่งไม่รู้อันหนึ่ง กับกรณีที่คู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่งรู้อันหนึ่ง

ในกรณีที่เป็นการแสดงเจตนาชนิดที่ต้องมีการแสดงเจตนา เช่น การทำคำเสนอ การทำคำสนอง การปลดหนี้ การบอกกล่าวเลิกสัญญา ฯลฯ โดยในใจจริงของผู้แสดงเจตนาไม่ประสงค์จะผูกพันตามที่ได้แสดงออก และคู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่งมิได้รู้อันหนึ่งไม่ประสงค์ผูกพันที่ซ่อนอยู่ในใจของผู้แสดงเจตนา ดังนี้เป็นการแสดงเจตนาโดยซ่อนเร้น กฎหมายมุ่งคุ้มครองประโยชน์ของฝ่ายผู้รับการแสดงเจตนาอันเกิดจากความเชื่อถือในเจตนาที่แสดงออกว่าย่อมเป็นเครื่องแสดงเจตนาที่แท้จริงของผู้แสดงเจตนา ด้วยเหตุนี้แม้ผู้แสดงเจตนาจะไม่ประสงค์ผูกพัน เขาย่อมถูกบังคับโดยกฎหมายให้ต้องผูกพันตามเจตนาที่แสดงออกต่อผู้รับการแสดงเจตนา โดยกฎหมายถือว่าการแสดงเจตนาเช่นนั้น มีผลสมบูรณ์ (มาตรา ๑๕๔ กรณีแรก)

ตามอุทาหรณ์ ๑) เมื่อ ก. ได้บอกกล่าวเลิกสัญญาเข้ากับ ข. เมื่อไม่ปรากฏว่า ข. ล่วงรู้ถึงเจตนาอันซ่อนอยู่ในใจของ ก. ดังนี้การบอกกล่าวเลิกสัญญานั้นย่อมมีผลสมบูรณ์ ไม่ตกเป็นโมฆะหรือตัวอย่างเช่น ก. ทำของมีค่าหาย จึงบอกกล่าวเป็นคำมั่นต่อ ข. ว่าหาก ข. สามารถชี้ตัวผู้เก็บได้ ยินดีจะให้รางวัลเป็นเงิน ๕๐๐ บาท แต่ในใจจริงนั้น ก. ไม่ต้องการผูกพันตามเจตนาดังกล่าวเลย ที่แสดงเจตนาออกไปก็เพียงเพื่อลวงให้ ข. ติดตามหาตัวผู้เก็บของมีค่านั้นได้เท่านั้น ดังนี้หาก ข. มิได้ล่วงรู้ถึงเจตนาไม่ผูกพันอันซ่อนอยู่ในใจของ ก. เลย และต่อมา ข. สามารถชี้ตัวผู้เก็บของมีค่าของ ก. ที่หายไปได้ ดังนี้ ก. ต้องให้รางวัลแก่ ข. ๕๐๐ บาทตามคำมั่นนั้น โดย ก. ไม่อาจยกขึ้นอ้างได้ว่าตนไม่ประสงค์จะผูกพันมาแต่ต้นได้เลย

แต่ถ้าเป็นกรณีที่ผู้แสดงเจตนาได้แสดงเจตนาต่อผู้รับการแสดงเจตนาโดยรู้หรือคาดหมายได้ว่าคู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่งรู้อยู่แล้วตนไม่ประสงค์จะผูกพัน ดังนี้ฝ่ายผู้รับการแสดงเจตนาซึ่งรู้หรือควรได้รู้อันหนึ่งไม่ประสงค์ผูกพันในใจจริงของผู้แสดงเจตนาว่าผู้แสดงเจตนาไม่ประสงค์ผูกพันย่อมไม่อยู่ในฐานะควรได้รับการคุ้มครอง เมื่อรู้อยู่แล้วว่าเป็นใจจริงของอีกฝ่ายหนึ่งไม่ประสงค์ผูกพันตามเจตนาที่แสดงออก ผู้รับการแสดงเจตนาที่ไม่มีเหตุควรเชื่อถือในเจตนาที่แสดงออกนั้น ประโยชน์ของฝ่ายผู้รับการแสดงเจตนาที่กฎหมายมุ่งจะคุ้มครองให้สามารถเชื่อถือเจตนาที่แสดงออกมาได้โดยชอบย่อมจะตกไป และดังนั้นกฎหมายจึงกำหนดให้การแสดงเจตนาที่ในใจจริงมิได้ประสงค์จะผูกพัน และคู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่งรู้อันหนึ่งไม่ผูกพันที่ซ่อนอยู่ในใจของผู้แสดงเจตนาอยู่แล้ว จึงไม่มีผลผูกพันใด ๆ คือตกเป็นโมฆะ (มาตรา ๑๕๔ กรณีหลัง)

ตามอุทาหรณ์ ๒) การบอกเลิกสัญญาของ ก. ต่อ ข. โดย ข. รู้อยู่แล้วว่า ก. ไม่ได้ประสงค์ เช่นนั้น ย่อมเป็นการแสดงเจตนาโดย ข. ซึ่งเป็นคู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่งล่วงรู้ถึงเจตนาไม่ผูกพันที่ซ่อน อยู่ในใจของ ก. อยู่แล้ว ดังนั้นการที่ ก. บอกเลิกสัญญา ย่อมไม่มีผล การบอกเลิกสัญญานั้นย่อมตก เป็นโมฆะ

กรณีที่น่าคิดต่อไปก็คือ กรณีที่ผู้แสดงเจตนาได้แสดงเจตนาออกไปโดยในใจจริงไม่ ประสงค์จะผูกพัน และได้แสดงเจตนาออกไปในพฤติการณ์ซึ่งคาดหมายได้ว่าคู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่ง รู้อยู่แล้วว่าตนไม่ประสงค์จะผูกพัน ในกรณีเช่นนี้เจตนาที่ปรากฏย่อมมีลักษณะที่วิญญูชนควร เข้าใจได้ว่าเป็นเจตนาที่ไม่ประสงค์ผูกพันมาแต่ต้น เช่นตกลงกันในวงสนทนาว่า หากทีมฟุตบอล ซึ่งตนสนับสนุนชนะเลิศการแข่งขันก็จะจ่ายเงินให้อีกฝ่ายหนึ่ง ๑๐,๐๐๐ บาท ทั้งนี้โดยไม่ต้องคำนึงถึง มูลเหตุจูงใจของผู้แสดงเจตนาว่าได้แสดงเจตนาไปเพื่อล้อเล่น เพื่อทำทนาย หรือเพื่อโอ้อวด ก็ถือได้ ว่าเป็นการแสดงเจตนาโดยในใจจริงไม่ประสงค์ผูกพัน และคาดหมายได้ว่าคู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่งรู้ หรือควรรู้อยู่แล้วว่าตนไม่ประสงค์จะผูกพันแล้ว การแสดงเจตนาเช่นนั้นย่อมตกเป็น โมฆะ

แต่มีกรณียกเว้น โดยเฉพาะกรณีการแสดงเจตนาที่ผู้แสดงเจตนาได้แสดงออกไปโดยไม่ ประสงค์ผูกพันเพื่อทำกลฉ้อฉล เช่นหลอกขายรถยนต์หรือสินค้าราคาแพงในราคาถูกโดยไม่มี เจตนาขายมาแต่ต้น ในกรณีเช่นนี้ ผู้แสดงเจตนาได้แสดงเจตนาไปโดยมุ่งหลอกหลวงให้คู่กรณีอีก ฝ่ายหนึ่งหลงเชื่อจนยอมเข้าทำนิติกรรมด้วย ดังนั้นย่อมไม่อาจอ้างได้ว่า การแสดงเจตนาเช่นนั้น ของตนเป็นการแสดงเจตนาโดยไม่ประสงค์ผูกพันที่คู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่งรู้หรือควร ได้รู้อยู่แล้วว่าผู้ แสดงเจตนาไม่ประสงค์จะผูกพัน เพราะการแสดงเจตนาเพื่อทำกลฉ้อฉลย่อมต้องแสดงออกให้ ปรากฏในลักษณะที่เป็นไปเพื่อก่อความผูกพัน กรณีจึงเทียบได้กับกรณีแสดงเจตนาโดยซ่อน เจตนาที่แท้จริง ด้วยเหตุนี้ฝ่ายผู้แสดงเจตนาหลอกหลวงจึงไม่อาจอ้างได้ว่าการแสดงเจตนาเช่นนั้น ย่อมตกเป็นโมฆะเพราะเป็นเจตนาที่แสดงออกในลักษณะไม่ผูกพันและอีกฝ่ายหนึ่งรู้อยู่แล้วว่าตน หลอกหลวงและไม่ประสงค์จะผูกพัน โดยเทียบเคียงหลักเกณฑ์ในเรื่องเจตนาซ่อนเร้นตามมาตรา ๑๕๔ มาปรับใช้แก่กรณีนี้ แต่ในทางกลับกันคู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่งซึ่งมิได้มีเจตนาสมรู้ด้วย อาจอ้าง ว่าตนรู้อยู่แล้วว่าผู้แสดงเจตนาไม่ประสงค์ผูกพันจึง

ตามอุทาหรณ์ ๓) และอุทาหรณ์ ๔) การแสดงเจตนาของ ก. เป็นการแสดงเจตนาโดยไม่ ประสงค์จะผูกพัน และคาดหมายได้ว่าคู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่งจะรู้ว่าตนไม่ประสงค์จะผูกพัน แต่ตาม อุทาหรณ์ ๔) นั้น การที่ ก. แสดงเจตนาโดยขยิบตาให้ ข. ซึ่งเป็นคู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่งรู้ว่าเป็นการ แสดงเจตนาเพื่อล้อเล่น และคู่กรณีนั้นรู้อยู่แล้วว่าล้อเล่น ดังนั้นการแสดงเจตนาอันเป็นการแสดง เจตนาที่ปรากฏให้เห็นได้ว่าไม่ผูกพัน และย่อมตกเป็นโมฆะ แต่ในกรณีที่ ข. เกิดพ้อไม่เข้าใจ สัญญาขยิบตาของ ก. ถือเป็นจริงเป็นจังว่า ก. บอกเลิกสัญญากับตน ดังนั้นต้องพิจารณาว่า ตาม พฤติการณ์ที่ ก. แสดงเจตนาออกมานั้นวิญญูชนในฐานะเช่น ข. จะพึงรู้ได้หรือไม่ ถ้าพึงรู้ได้ก็ต้อง

ถือว่าการแสดงเจตนาที่ตกเป็นโมฆะ แต่ถ้า ก. ได้แสดงเจตนาโดยพฤติการณ์ที่ ข. ไม่รู้และไม่ควรรู้ว่า ก. ไม่ประสงค์ผูกพัน ก็ต้องถือว่าการแสดงเจตนาของ ก. ไม่ตกเป็นโมฆะ และมีผลสมบูรณ์ ทั้งนี้ โดยเทียบเคียงกับกรณีตามมาตรา ๑๕๔

ในกรณีที่ผู้แสดงเจตนาได้แสดงเจตนาออกไปโดยในใจจริงมิได้ประสงค์จะผูกพัน และรู้หรือควรได้รู้ว่าการแสดงเจตนาของตนซึ่งในใจจริงมิได้ประสงค์จะผูกพันนั้น เป็นเหตุให้คู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่งเชื่อสนิทใจว่าประสงค์จะผูกพันตามที่แสดงออก ดังนี้ผู้แสดงเจตนาโดยไม่ประสงค์จะผูกพัน ไม่อาจอ้างเจตนาไม่ผูกพันของตน หรือยกข้อต่อสู้ว่าเจตนาของตนบกพร่องเป็นประโยชน์แก่ตนได้ เพราะการยอมให้ผู้แสดงเจตนาโดยไม่ประสงค์ผูกพันอ้างได้ในภายหลังย่อมเป็นการอันขัดต่อพฤติการณ์ก่อน ๆ ของตน และขัดต่อหลักสุจริต

๓. การแสดงเจตนาลวง และนิติกรรมอำพราง

๓.๑ การแสดงเจตนาลวง

การแสดงเจตนาลวง หมายถึงกรณีที่ผู้แสดงเจตนาแสดงเจตนาที่ต้องมีผู้รับออกไป โดยสมรู้กันกับผู้รับการแสดงเจตนาอยู่แล้วว่า ในใจจริงของผู้แสดงเจตนามิได้ประสงค์จะผูกพันตามเจตนาที่แสดงออก (มาตรา ๑๕๕ วรรคแรก)

การแสดงเจตนาลวงจะมีได้เฉพาะการแสดงเจตนาชนิดที่ต้องมีผู้รับการแสดงเจตนา เพราะเจตนาลวงจะมีได้ก็ต่อเมื่อมีการสมรู้กันกับผู้รับการแสดงเจตนา ถ้าปราศจากผู้สมรู้ในการแสดงเจตนาลวง การแสดงเจตนาที่ผู้แสดงเจตนาไม่ประสงค์จะผูกพัน

คู่กรณีทั้งสองฝ่ายต่างสมรู้กัน ว่าผู้แสดงเจตนามิได้ประสงค์จะผูกพันตามเจตนาที่แสดงออกมา

ตัวอย่างเช่น ก. บอกกล่าวเลิกจ้าง ข. ซึ่งเป็นเลขานุการของตน ต่อหน้า ค. ภริยาของ ก. เพื่อเอาใจ ค. ซึ่งเรียกร้องให้ ก. เลิกจ้าง ข. ตลอดมา ดังนี้หาก ก. กับ ข. แสดงเจตนาเลิกจ้างโดยสมรู้กันว่า ก. มิได้ประสงค์จะเลิกจ้างตามเจตนาที่แสดงออกแต่อย่างใด การบอกกล่าวเลิกจ้างนั้นย่อมตกเป็นโมฆะ เท่ากับไม่มีการบอกเลิกจ้างเลย แม้จะได้ทำตามแบบที่กฎหมายกำหนด หรือตามที่ตกลงกัน ก็ไม่มีผลเป็นการเลิกจ้างแต่อย่างใด

เจตนาลวงโดยสมรู้กับคู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่งจึงคล้ายกับการแสดงเจตนาที่ในใจจริงมิได้ประสงค์จะผูกพันตรงที่เป็นเจตนาที่แสดงออกในลักษณะที่ต้องการผูกพัน แต่ในใจจริงไม่ต้องการผูกพัน แต่เจตนาลวงก็แตกต่างจากเจตนาที่ในใจจริงไม่ประสงค์จะผูกพันอย่างอื่น ตรงที่มูลเหตุจูงใจของเจตนาลวงต่างจากเจตนาไม่ประสงค์จะผูกพันโดยทั่วไป เนื่องจากการแสดงเจตนาลวงโดย

สมรู้กับคู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่งไม่มีทางเป็นกลฉ้อฉลที่กระทำต่อคู่กรณีได้ เพราะคู่กรณีรู้อยู่แล้วว่าผู้แสดงเจตนาไม่ประสงค์ต่อผลทางกฎหมายตามที่แสดงออก และโดยทั่วไปเจตนาหลงโดยสมรู้กับคู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่งก็มักจะใช้เพื่อหลอกลวงบุคคลภายนอกให้หลงเชื่อการเจตนาหลงนั้น ๆ เช่นตกลงจดทะเบียนซื้อขายและโอนที่ดินกัน โดยไม่ได้ประสงค์จะผูกพันกันเป็นสัญญาซื้อขายจริง ๆ เพียงแต่ทำสัญญาซื้อขายและโอนที่ดินที่ขายแก่ผู้ซื้อ โดยมีเจตนาหลงเจ้าหนี้ให้หลงเข้าใจผิดว่าที่ดินเป็นของผู้ซื้อ ไม่ใช่ของลูกหนี้ เพื่อหลีกเลี่ยงมิให้เจ้าหนี้บังคับชำระหนี้จากที่ดินของลูกหนี้ เพราะเข้าใจว่าที่ดินแปลงนั้นเป็นของบุคคลอื่นนอกจากลูกหนี้ ดังนี้สัญญาซื้อขายย่อมเป็นนิติกรรมหลง และสัญญาซื้อขายนั้นย่อมตกเป็นโมฆะ และไม่มีผลเป็นการซื้อขายและโอนที่ดินกันเลย นิติกรรมที่หลงขึ้นนี้แม้จะได้ทำตามแบบ เช่นจดทะเบียนสิทธิและนิติกรรมต่อหน้าเจ้าพนักงานนิติกรรมเช่นนั้นก็ไม่ผลบังคับ

๓.๒ นิติกรรมอำพราง

การแสดงเจตนาหลงโดยสมรู้กับคู่กรณีนั้น อาจเป็นการแสดงเจตนาทำนิติกรรมอย่างหนึ่งเพื่ออำพรางนิติกรรมอีกอย่างหนึ่งก็ได้ ในกรณีเช่นนี้คู่กรณีต่างไม่ประสงค์ต่อผลตามนิติกรรมหลงที่ได้ทำขึ้นเพื่ออำพรางนิติกรรมอื่น แต่ประสงค์ต่อผลต่อผลตามนิติกรรมที่ถูกอำพรางนั้น ด้วยเหตุนี้ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์จึงวางหลักเกณฑ์ไว้ในมาตรา ๑๕๕ วรรคแรก ว่าการแสดงเจตนาหลงโดยสมรู้กับคู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่งเป็นโมฆะ และวางหลักเกณฑ์ในมาตรา ๑๕๕ วรรคสอง ว่าถ้าการแสดงเจตนาหลงนั้นทำขึ้นเพื่ออำพรางนิติกรรมอื่น ให้นำบทบัญญัติของกฎหมายอันเกี่ยวกับนิติกรรมที่ถูกอำพรางมาใช้บังคับ

ตัวอย่างเช่น คู่กรณีทำคำเสนอ และคำสนองในสัญญาซื้อขาย แต่อันที่จริงคู่กรณีมิได้ประสงค์จะขายทรัพย์สินนั้น แต่ประสงค์จะให้เช่าทรัพย์สิน หรือ ให้ทรัพย์สินนั้นแก่คู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่งโดยเสนาหา ดังนี้สัญญาซื้อขายเป็นนิติกรรมซึ่งทำขึ้นโดยคู่กรณีสมรู้กันแสดงเจตนาหลง และนิติกรรมซื้อขายนั้นย่อมตกเป็นโมฆะ และเป็นกรณีที่ต้องนำกฎหมายลักษณะเช่าทรัพย์สิน หรือ ให้โดยเสนาหามาบังคับใช้แก่นิติกรรมซึ่งถูกอำพรางนั้นแทน ในกรณีที่กฎหมายเกี่ยวกับนิติกรรมที่ถูกอำพรางกำหนดให้ต้องทำตามแบบ หากไม่มีการทำตามแบบนิติกรรมที่ถูกอำพรางย่อมตกเป็นโมฆะไปด้วยกัน^๒

^๒ โปรดเทียบคำพิพากษาฎีกาที่ ๒๗๑๑/๒๕๔๔ คู่กรณีเป็นหนี้ตามสัญญาซื้อขายกัน จึงทำจดทะเบียนทำสัญญาซื้อขายที่ดินเพื่ออำพรางสัญญาขายฝากแทนการชำระหนี้ โดยตกลงให้ผู้ขายได้ถอนได้โดยไม่มีกำหนดเวลา แต่มิได้จดทะเบียนสัญญาขายฝาก ดังนี้สัญญาซื้อขายที่ดิน แม้จะได้จดทะเบียนต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ตามกฎหมายก็ตกเป็นโมฆะเพราะเป็นนิติกรรมซึ่งทำขึ้นโดยสมรู้กันแสดงเจตนาหลงเพื่ออำพรางนิติกรรมขายฝาก ต้องบังคับตามกฎหมายว่าด้วยขายฝาก เมื่อสัญญาขายฝากไม่ได้จดทะเบียน จึงตกเป็น

การที่กฎหมายกำหนดให้การแสดงเจตนาหลงโดยสมรู้กับคู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่งตกเป็นโมฆะย่อมเป็นคุณแก่ฝ่ายผู้แสดงเจตนาและผู้รับการแสดงเจตนาทั้งคู่ ทั้งนี้เพราะตามเจตนาที่แท้จริงนั้น คู่กรณีทั้งสองฝ่ายต่างไม่ประสงค์ให้การแสดงเจตนาที่ได้ทำขึ้นนั้นมีผลใช้บังคับด้วยกัน และในกรณีนิติกรรมอำพรางนั้น การที่กฎหมายกำหนดให้ใช้กฎหมายเกี่ยวกับนิติกรรมที่ถูกอำพรางบังคับแก่นิติกรรมนั้น ก็ย่อมสอดคล้องกับเจตนาที่แท้จริงของคู่กรณีอีกด้วย

๓.๓ การคุ้มครองบุคคลภายนอกผู้สุจริตและต้องเสียหายจากการแสดงเจตนาหลง

แม้การแสดงเจตนาหลงจะตกเป็นโมฆะ แต่ประมวลกฎหมายก็ได้วางหลักเกณฑ์คุ้มครองความเชื่อถือต่อความมีผลของนิติกรรมไว้ในมาตรา ๑๕๕ วรรคแรก โดยกำหนดเป็นข้อห้ามไว้ว่า ผู้แสดงเจตนาหลงจะอ้างว่าการแสดงเจตนาหลงนั้นตกเป็นโมฆะขึ้นต่อผู้บุคคลภายนอกผู้สุจริตและต้องเสียหายจากการแสดงเจตนาหลงนั้นไม่ได้

การที่กฎหมายวางหลักเช่นนี้ เท่ากับว่า แม้นิติกรรมที่ทำขึ้นโดยเจตนาหลงจะตกเป็นโมฆะไป แต่ความเป็นโมฆะนั้นก็ไม่ทำให้นิติกรรมนั้นเสียเปล่าไปเสียทั้งหมด เนื่องจากกฎหมายยังให้ความคุ้มครองความเชื่อถือต่อเจตนาที่แสดงออกไว้ โดยผู้ที่อยู่ในฐานะควรได้รับความคุ้มครองต้องไม่ใช่คู่กรณี และต้องมีส่วนได้เสียโดยชอบเกี่ยวข้องกับความเชื่อถือในความมีผลของเจตนาที่แสดงออกนั้น กล่าวคือต้องเป็นบุคคลภายนอกผู้สุจริตซึ่งต้องเสียหายจากการแสดงเจตนาหลงนั้น นิติกรรมที่ทำโดยเจตนาหลงจึงเป็นโมฆะ แต่คู่กรณีจะยกโมฆะกรรมขึ้นกล่าวอ้างเพื่อต่อผู้บุคคลภายนอกผู้สุจริตและต้องเสียหายจากการแสดงเจตนาหลงไม่ได้ ในกรณีเช่นนี้หากบุคคลภายนอกไม่อ้างโมฆะกรรม เขาย่อมอ้างความผูกพันตามนิติกรรมหลงนั้น เป็นเหตุให้คู่กรณีที่ทำนิติกรรมหลงขึ้นต้องยอมผูกพันเสมือนนิติกรรมนั้นมีผลสมบูรณ์

ตัวอย่างเช่น ก. แสดงเจตนาหลงทำสัญญาซื้อขายจักรยานของตนแก่ ข. โดยทำเป็นหนังสือลงลายมือชื่อทั้งสองฝ่ายมอบไว้แก่กัน แต่ตามเจตนาที่แท้จริงนั้น ก. และ ข. ทราบดีว่าสัญญาซื้อขายนั้นทำขึ้นเพื่ออำพรางสัญญาให้ และในใจจริง ก. และ ข. ประสงค์จะทำสัญญาให้จักรยานโดยเสนาหา ดังนี้หาก ก. ยังไม่ได้ส่งมอบจักรยานให้ ข. สัญญาให้ยอมไม่สมบูรณ์ (มาตรา ๕๒๓) ระหว่าง ก. กับ ข. ต้องนำหลักกฎหมายเรื่องให้มาใช้บังคับ เมื่อยังไม่ส่งมอบ สัญญาให้ยอมไม่สมบูรณ์ และแม้จะตกลงกันแล้ว กรรมสิทธิ์ในรถจักรยานรายนี้ก็ไม่โอนไปยัง ข.

โมฆะเพราะไม่ได้ทำตามแบบ และคู่กรณีต้องกลับคืนสู่ฐานะเดิมตามหลักเรื่องลากมิควรรได้ตามมาตรา ๑๗๒ วรรคสอง .

แต่ถ้ามีบุคคลภายนอกเข้ามาเกี่ยวข้องกับ หากบุคคลภายนอกนั้นเชื่อถือโดยสุจริตว่า ก. กับ ข. ทำสัญญาซื้อขายกัน โดยไม่รู้ว่าคู่กรณีทำนิติกรรมซื้อขายอำพรางการให้ เขาย่อมเชื่อได้ว่าสัญญาซื้อขายมีผลตามที่คู่กรณีได้แสดงเจตนาออกมา ดังนั้น หาก ค. ซึ่งเป็นบุคคลภายนอกผู้สุจริต และ "ได้รู้เห็นการซื้อขายระหว่าง ก. กับ ข. เกิดสนใจอยากได้จักรยานนั้น จึงตกลงซื้อจักรยานจาก ข. ซึ่งเป็นผู้ที่ควร ได้กรรมสิทธิ์มาตามสัญญาซื้อขาย ดังนี้หาก ค. อ้างว่าตนได้จักรยานนั้นมาเป็นของตน ตามสัญญาซื้อขายระหว่างตนกับ ข. และเรียกให้ ก. ส่งมอบจักรยานแก่ตนในฐานะผู้ซื้อจักรยาน ต่อมาจาก ข. ดังนี้ ก. จะอ้างว่าสัญญาซื้อขายเป็นโมฆะ และสัญญาให้ยังไม่สมบูรณ์เพราะยังไม่ส่งมอบเป็นข้ออ้างเพื่อจะไม่ต้องส่งมอบจักรยานแก่ ก. ไม่ได้ เพราะ ค. เป็นผู้ได้รับความคุ้มครองตามมาตรา ๑๕๕ วรรคแรก และโดยที่การทำนิติกรรมอำพราง ก็เป็นการแสดงเจตนาหลงโดยสมรู้กัน อย่างหนึ่ง เพียงแต่เป็นการแสดงเจตนาหลงเพื่ออำพรางนิติกรรมที่คู่กรณีประสงค์จะให้ให้มีผลเท่านั้น ดังนั้น ก. และ ข. จึงอ้างว่านิติกรรมหลงเป็นโมฆะขึ้นต่อผู้ ค. ไม่ได้"

---

^๓ โปรดดูคำพิพากษาศาลฎีกาที่ ๑๑๕๖/๒๕๔๕ ก. เจ้าของที่ดิน โอนที่ดินแก่ ข. โดยสมรู้กันเพื่อ ข. จะได้นำไปใช้ขอสินเชื่อจากสถาบันการเงิน ต่อมา ข. นำที่ดินไปขายฝากแก่ ค. โดย ข. ไม่ได้ทำการไถ่ถอนภายในกำหนดเวลาได้ หลังจากนั้น ก. จึงแจ้งแก่ ค. ว่าที่ดินเป็นของตน เพราะการโอนที่ดินแก่ ข. เป็นการทำเจตนาหลงโดยสมรู้กัน แต่ ค. ได้โอนที่ดินต่อไปยัง ง. และ ง. โอนต่อไปยัง จ. จึงเกิดพิพาทกันว่า ก. จะฟ้องเพิกถอนการโอนที่ดินระหว่าง ข. กับ ค. ได้หรือไม่ กรณีนี้ศาลฎีกาคัดสินว่า ขณะเวลาขายฝาก ค. ไม่รู้ว่า ก. โอนที่ดินแก่ ข. โดยสมรู้กันทำนิติกรรมหลง ดังนั้น ค. จึงเป็นบุคคลภายนอกผู้สุจริต และต้องเสียหายจากการนั้น ก. จึงไม่อาจยกนิติกรรมหลงขึ้นต่อผู้ ค. ได้ แม้ภายหลัง ค. จะรู้ว่า ก. กับ ข. ทำสมรู้กันทำนิติกรรมหลง ก็ไม่กระทบต่อสิทธิของ ค. อันได้มาโดยชอบแล้วได้

บทที่ ๓

การแสดงเจตนาโดยสำคัญผิด

อุทาหรณ์

๑) ข. ประกอบกิจการค้าเครื่องจักร ประสงค์จะทำคำเสนอขายเครื่องจักรเครื่องหนึ่งแก่ ก. ในราคาเครื่องละ ๑๑๐,๐๐๐ บาท แต่ในขณะที่ทำคำเสนอนั้น ข. ใช้อ้อยคำผิดไปกลายเป็นเสนอขายที่ราคา ๑๐๐,๐๐๐ บาท ดังนี้ หาก ก. ซึ่งเคยเจรจาต่อรองราคากับ ข. มาก่อนหน้านี้แล้ว รู้ดีว่าการที่ ข. เสนอราคา ๑๐๐,๐๐๐ บาทนั้น แท้จริง ข. มุ่งเสนอราคา ๑๑๐,๐๐๐ บาท แต่แทนที่ ก. จะสอบถาม ข. เสียก่อน ก. กลับทำคำสนองกลับไปยัง ข. ตามราคาที่เสนอมา ดังนี้หากต่อมา ก. กับ ข. เกิดพิพาทกันเกี่ยวกับราคาซื้อขายเครื่องจักรรายนี้ ดังนี้ ข. จะอ้างว่าคำเสนอของตนตกเป็นโมฆียะหรือโมฆะ ได้หรือไม่ เพราะเหตุใด

๒) กรณีจะเป็นประการใด ถ้าตามอุทาหรณ์ในข้อ ๑ นั้น ไม่มีพฤติการณ์ใดแสดงได้ว่า ก. ได้รับความประสงค์อันแท้จริงของ ข. อยู่ก่อนเลย

๓) กรณีจะเป็นประการใด ถ้าแทนที่ ข. จะเสนอราคาต่ำกว่าความประสงค์แท้จริง กลับเป็นว่า ข. เสนอราคาขายเครื่องจักรรายนี้ที่ราคา ๑๒๐,๐๐๐ บาท

๔) ข. เป็นผู้ประกอบกิจการจำหน่ายสินค้าโดยส่งรายการสินค้าไปให้ลูกค้าพิจารณาเลือกสั่งซื้อสินค้าทางไปรษณีย์ ปรากฏว่า ข. ส่งรายการสินค้าไปยัง ก. โดยระบุราคาในรายการสินค้าที่เสนอให้ ก. เลือกผิดไป โดยระบุต่ำกว่าราคาที่ยกประสงค์จะขาย เช่นสินค้ารายการที่ ๕๕ เป็นนาฬิกาข้อมือเรือนหนึ่ง ระบุไว้ในรายการสินค้าในราคา ๕,๖๐๐ บาท แต่ที่จริงแล้วราคาที่ถูกต้องคือราคา ๖,๕๐๐ บาท ถ้าปรากฏว่า ก. เห็นว่านาฬิกาดังกล่าวมีราคาถูกกว่าท้องตลาดจึงสั่งซื้อจาก ข. โดยระบุสั่งซื้อสินค้ารายการที่ ๕๕ และเมื่อ ข. ได้รับหนังสือสั่งซื้อแล้วก็จัดส่งนาฬิกาไปยัง ก. โดยมีได้ตรวจพบราคาที่ระบุผิดพลาดไว้แต่อย่างใด ต่อมาเมื่อ ก. โอนเงินมาให้ ข. ตามราคาที่ระบุไว้ในหนังสือ ข. จึงค่อยพบว่าตนเองได้เสนอราคาผิดไป ดังนี้ ก. หรือ ข. จะมีสิทธิอ้างว่าการตกลงซื้อขายนาฬิกาเรือนนี้ไม่สมบูรณ์หรือไม่ เพราะเหตุใด

๕) ก. ให้เช่าบ้านพักอาศัยขนาด ๒ ครอบครัวยุของตนแก่ ข. โดยแบ่งให้ ข. และครอบครัวเช่าอาศัยอยู่ในบริเวณบ้านเดียวกันกับตน ต่อมา ก. ทราบว่าบุตรชายอายุ ๑๖ ปีของ ข. ดิดยาเสพติดและเคยถูกพิพากษาจำคุกฐานลักทรัพย์มาแล้วก่อนที่จะมาแบ่งเช่าบ้านของตน ดังนี้ ก. จะมีทางบอกล้างสัญญาเช่าบ้านของ ข. โดยอ้างว่าสัญญาเช่าตกเป็นโมฆียะหรือไม่ เพราะเหตุใด

๖) ตามอุทาหรณ์ในข้อ ๒ ถ้าปรากฏว่าหลังจากการส่งมอบเครื่องจักรแล้ว ทันทีที่ ก. ชำระเงินโดยโอนเงินเข้าบัญชีของ ข. ข. เห็นจำนวนเงินจึงเพิ่งทราบว่าตนเสนอราคาต่ำกว่าที่ตนต้องการ และดังนั้นจึงบอกกล่าวไปยัง ก. ทันทีว่าตนเสนอราคาโดยสำคัญผิดและคำเสนอขายของตนตกเป็นโมฆะ จึงเรียกให้ ก. ส่งมอบเครื่องจักรคืน โดยตนตกลงจะคืนเงินราคาซื้อขายที่ได้รับไว้ ดังนั้นท่านจงวินิจฉัยว่าข้ออ้างของ ข. ฟังขึ้นหรือไม่

๗) ก. ประสงค์จะเช่าบ้านพักตากอากาศจาก ข. ในช่วงเดือนกรกฎาคมในอัตราค่าเช่าเดือนละ ๒๐,๐๐๐ บาท แต่ในการทำคำเสนอ ก. เผลอเขียนคำเสนอขอเช่าเป็นเดือนมิถุนายน ครั้นเมื่อ ก. พบเห็นว่าตนแจ้งเวลาที่ประสงค์จะเช่าผิดไป ก. จึงแจ้งไปยัง ข. เพื่อขอลอนคำเสนอเช่าในช่วงเดือนมิถุนายนของตน แต่ ข. กลับแจ้งว่าหาก ก. ประสงค์จะบอกกล่าวลอนคำเสนอ ก็จะต้องชดใช้ค่าเสียหายอันได้แก่ค่าขาดรายได้จากการให้เช่าในเดือนมิถุนายนซึ่งตนเพิ่งปฏิเสธผู้เสนอเช่ารายอื่นไปเป็นเงิน ๑๘,๐๐๐ บาท และให้ ก. ชดใช้ค่าใช้จ่ายในการติดต่อกับ ข. เพื่อทำสัญญารายนี้อีก ๕๐๐ บาท ดังนั้นท่านจงอธิบายว่า ก. จะต้องชดใช้ความเสียหายแก่ ข. หรือไม่ เพียงใด และเพราะเหตุใด

บทที่ ๓

การแสดงเจตนาโดยสำคัญผิด

๑. ข้อความเบื้องต้น

ปัญหาว่าสำคัญผิดคืออะไร เป็นปัญหาข้อความคิดทางกฎหมายที่ถกเถียงกันมานานแล้ว ตั้งแต่สองพันปีก่อนในยุคกฎหมายโรมัน โดยเริ่มต้นจากข้อสงสัยว่า ระหว่างเจตนาภายในหรือเจตนาที่แท้จริง กับเจตนาที่แสดงออก อะไรเป็นรากฐานแห่งความผูกพันทางสัญญา ตัวอย่างที่มีมาในกฎหมายโรมัน เช่น ก. ต้องการซื้อเหล้าองุ่น แต่เข้าใจว่าน้ำส้มที่ ข. วางขายอยู่เป็นเหล้าองุ่นจึงแสดงเจตนาตกลงซื้อน้ำส้มนั้น ดังนั้นมีปัญหาว่า เกิดสัญญาซื้อขายขึ้นหรือไม่

คำอธิบายหลักกฎหมายโรมันในเรื่องสำคัญผิดนี้ปรากฏอยู่ในคำอธิบายของนักกฎหมายโรมันหลายท่าน^๔ ซึ่งนักกฎหมายสมัยใหม่วิจารณ์ว่ายังไม่ชัดเจนเป็นระบบเพียงพอ เพราะนักกฎหมายโรมันเข้าใจง่าย ๆ ว่า สัญญาข้อมผูกพันกันต่อเมื่อคู่กรณีมีเจตนาต้องตรงกัน เมื่อฝ่ายหนึ่งแสดงเจตนาโดยสำคัญผิดกรณีก็ไม่อาจกล่าวได้ว่าเจตนาของคู่กรณีต้องตรงกัน สัญญาจึงไม่เกิดขึ้น (In.3.19.23) ใน Digest มีการอธิบายไว้ในส่วนที่ว่าด้วยสัญญาที่ผูกพันกันโดยเจตนาของคู่กรณี (bonae fidei) ว่าความสำคัญผิดในสาระสำคัญ (fundamental mistake) ข้อมทำให้สัญญาตกเป็นโมฆะ แต่ประเด็นก็ยังค้างอยู่ตรงปัญหาที่ว่า อย่างไรจึงจะเรียกได้ว่าเป็น “สาระสำคัญ” ซึ่งนักกฎหมายโรมันก็ยังไม่สามารถอธิบายให้ชัดเจน ได้แต่ยกตัวอย่างกันไว้กว้าง ๆ ว่า สำคัญผิดในสาระสำคัญคือสำคัญผิดในลักษณะแห่งนิติกรรม เช่นฝ่ายหนึ่งต้องการขี้ม อีกฝ่ายหนึ่งเข้าใจว่าซื้อหรือสำคัญผิดในจำนวนหรือราคา (ในทางเป็นโทษแก่ฝ่ายผู้สำคัญผิด) และสำคัญผิดในตัวบุคคลคู่สัญญา เป็นเหตุให้สัญญาตกเป็นโมฆะ (D.44.7.3.1)

สำหรับปัญหากรณีซื้อขายเหล้าองุ่นข้างต้นนั้น นักกฎหมายโรมันมีชื่อหลายท่านพยายามอธิบายอยู่บ้าง แต่ท่านเหล่านั้นก็ยังมีความเห็นไม่ลงรอยกัน เช่น Julian อธิบายว่ากรณีเหล่านี้เป็นสำคัญผิดในสาระสำคัญ^๕ เพราะเจตนาซื้อเหล้าองุ่นแต่แสดงออกว่าซื้อน้ำส้ม ดังนั้นสัญญาข้อมไม่เกิดขึ้น เพราะขาดเจตนาที่จะผูกพันกัน แต่ปรากฏว่า Marcellus นักกฎหมายมีชื่ออีกท่านหนึ่งไม่เห็นด้วย^๖ อย่างไรก็ดี ในบรรดาคำอธิบายทั้งหลายที่น่าสนใจที่สุดได้แก่คำอธิบายของ Ulpian ซึ่ง

^๔ ที่สำคัญได้แก่ Ulpian, Paul D.18, 1, 9 pr.-11 and 14; Pomponius D.44, 7, 57

^๕ (D.18,1,41,1 และ โปรดดู Paul D.19,1,21,2)

^๖ in Ulpian D.18.1.9.2

ให้ความเห็นแยกเป็นสองกรณีคือ ถ้าตกลงซื้อขายเหล้าองุ่นกันแต่เหล้าองุ่นนั้นเสื่อมสภาพไปเป็นน้ำส้ม ดังนั้นถือว่าสัญญาซื้อขายเหล้าองุ่นนั้นสมบูรณ์ (เพียงแต่ทรัพย์สินที่ซื้อขายกันนั้นชำรุดบกพร่อง) แต่ถ้าซื้อเหล้าองุ่นกันโดยสำคัญผิดว่าน้ำส้มนั้นเป็นเหล้าองุ่น (ไม่ใช่เหล้าองุ่นแปรสภาพกลายเป็นน้ำส้ม) ดังนั้นเป็นเรื่องสำคัญผิดในวัตถุแห่งนิติกรรมจัดเป็นสำคัญผิดในสาระสำคัญ แต่ถ้าเป็นกรณีเรียกชื่อผิด (error in nomine – falsa demonstratio) แต่คู่กรณีเข้าใจตรงกันเช่นต้องการซื้อขายน้ำส้มกัน แต่เข้าใจว่าน้ำส้มที่ตกลงซื้อขายกันนั้นเรียกว่าไวน์(เหล้าองุ่น) ดังนั้นเป็นกรณีเสนอสนองต้องตรงกัน และไม่ถือว่าเป็นสำคัญผิดเลย^๓ คำอธิบายของ Ulpian นี้ได้เป็นที่ยอมรับและกลายเป็นรากฐานของคำอธิบายในสมัยใหม่ต่อมา

ต่อมาในสมัยใหม่ นักกฎหมายโรมันสมัยใหม่ในช่วงศตวรรษที่ ๑๕ ซึ่งเรียกตัวเองว่า Pandectist ได้อธิบายว่า ความสับสนในเรื่องนี้เกิดจากความสับสนในวิธีคิดวินิจฉัยปัญหา เนื่องจากเหตุที่นักกฎหมายโรมันยังไม่รู้จักการแยกกรณีสำคัญผิด (error) กับกรณีเจตนาเสนอสนองไม่ต้องตรงกัน (dissensus) ออกจากกันอย่างชัดเจน และพากันหลงอธิบายว่าสำคัญผิดในสาระสำคัญก็คือเจตนาเสนอสนองไม่ต้องตรงกัน และเป็นเหตุให้คู่กรณีไม่มีความผูกพันกันนั่นเอง

ด้วยเหตุนี้ ในตำราของพวกนักกฎหมายโรมันสมัยใหม่ (Pandectists) จึงได้อธิบายปัญหาเรื่องสำคัญผิดเสียใหม่ โดยแยกแยะเจตนาที่แสดงออกออกเป็นสองส่วนคือ ส่วนการก่อเจตนา และส่วนการแสดงออกซึ่งเจตนา โดยชี้ให้เห็นว่าจะต้องทำการตีความความหมายของเจตนาที่แสดงออกเสียก่อนว่าเจตนาที่แสดงออกนั้นต้องตรงกับเจตนาของผู้แสดงเจตนาหรือไม่ และอธิบายต่อไปว่าเฉพาะกรณีที่ปรากฏว่าเจตนาที่แสดงออกไม่ตรงกับเจตนาที่แท้จริงของผู้แสดงเจตนาเท่านั้นจึงจะถือได้ว่ามีปัญหาว่าด้วยความสำคัญผิดในสาระสำคัญ หรือเรียกอีกอย่างว่าเป็นการสำคัญผิดในการแสดงเจตนาเข้าทำนิติกรรม^๔

แต่ถ้าปรากฏว่าเจตนาที่แสดงออกกับเจตนาที่แท้จริงนั้นตรงกัน กรณีก็ต้องพิจารณาต่อไปว่าในขณะที่ผู้แสดงเจตนาก่อเจตนาขึ้น เขาอาจมีเหตุที่ทำให้สำคัญผิดในมูลเหตุจูงใจในการก่อเจตนาขึ้นขึ้นมาได้ เป็นเหตุให้ก่อเจตนาขึ้นหลงผิดไป กรณีเช่นนี้ไม่ถือว่าเป็นสำคัญผิดในสาระสำคัญเพราะเจตนาที่แท้จริงกับเจตนาที่แสดงออกนั้นตรงกัน แต่เป็นกรณีสำคัญผิดในมูลเหตุจูงใจในการก่อเจตนาเช่นนั้นขึ้นมาเท่านั้น ซึ่งโดยทั่วไปแล้วความสำคัญผิดในมูลเหตุจูงใจไม่นัยสำคัญทางกฎหมาย

^๓ Ulpian D.18. 1, 9, 1

^๔ Max Kaser, Römisches Privatrecht, ein Studienbuch, 15.Aufl., C.H.Beck München, 1989, § 8 II.

อย่างไรก็ดี ถ้าปรากฏว่าความสำคัญผิดในมูลเหตุจูงใจนั้นเป็นกรณีสำคัญผิดในคุณสมบัติของบุคคลหรือทรัพย์สินอันปกติเป็นสาระสำคัญ นักกฎหมายโรมันก็ได้พัฒนาข้อยกเว้นขึ้นมา เป็นผลให้นิติกรรมเช่นนั้น ไม่มีผลผูกพันทำนองเดียวกันกับความสำคัญผิดในสาระสำคัญ

ในส่วนที่เกี่ยวกับสัญญา นั้น มีข้อพึงสังเกตคือกรณีต้องพิจารณาด้วยการตีความการแสดงเจตนาเสียก่อนว่าเจตนาเสนอสนองของกลุ่มกรณีต้องตรงกันหรือไม่ ถ้าปรากฏว่าเจตนาเสนอสนองต้องตรงกันแล้วจึงจะมีประเด็นต้องพิจารณาว่ามีเหตุสำคัญผิดหรือไม่ เช่น กรณีติดป้ายราคาสินค้าผิด หรือสินค้าที่ตกลงซื้อขายกันนั้นผิดจากที่ต้องการ เช่น ซื้อเหล้าองุ่น แต่ที่แท้เป็นน้ำส้ม หรือสินค้านั้นสูญหรือเสียหายไปแล้วในเวลาที่ทำสัญญา เป็นต้น แต่ถ้าเจตนาเสนอสนองไม่ต้องตรงกันแต่แรก ก็เป็นกรณีที่ไม่เกิดสัญญา (Dissensus) ไม่ว่าเหตุที่เจตนาเสนอสนองไม่ต้องตรงกันนี้จะเป็นเพราะความสำคัญผิดของกลุ่มฝ่ายหนึ่ง หรือสำคัญผิดทั้งสองฝ่าย และในกรณีเช่นนี้ เมื่อไม่เกิดสัญญาก็ไม่มีประเด็นต้องพิจารณาว่านิติกรรมหรือสัญญานั้นตกเป็นโมฆะเพราะสำคัญผิดหรือไม่อีกต่อไป เช่น แสดงเจตนาซื้อเหล้าองุ่น แต่อีกฝ่ายหนึ่งต้องการขายน้ำส้ม หรือต่างฝ่ายต่างสำคัญผิดว่าอีกฝ่ายหนึ่งต้องการซื้อด้วยกันทั้งคู่ ดังนี้เป็นกรณีไม่เกิดสัญญา ไม่ใช่นิติกรรมตกเป็นโมฆะเพราะสำคัญผิด

แนวคิดของพวก Pandectist นี้ได้รับการสืบทอดต่อมาในประมวลกฎหมายแพ่งเยอรมัน สวิต และออสเตรีย ส่วนในระบบกฎหมายอังกฤษนั้น เรื่องที่ใกล้เคียงกับสำคัญผิดในระบบซีวิลลอว์ก็คือ Misrepresentation

ส่วนในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ของไทยนั้น การแสดงเจตนาที่ได้กระทำไปโดยสำคัญผิดอาจก่อให้เกิดผลทางกฎหมายที่แตกต่างกันได้ ๒ ประการ คือ

ก) การแสดงเจตนาโดยสำคัญผิดในสิ่งซึ่งเป็นสาระสำคัญ นิติกรรมนั้นตกเป็น โมฆะ (มาตรา ๑๕๖)

ข) การแสดงเจตนาโดยสำคัญผิดในคุณสมบัติของบุคคลหรือทรัพย์สินอันปกติถือว่าเป็น สาระสำคัญ นิติกรรมนั้นตกเป็น โมฆะ (มาตรา ๑๕๗)

๑.๑ ถ้าการแสดงเจตนา นั้นเป็นการแสดงเจตนาโดยสำคัญผิดในลักษณะที่เจตนาภายในที่ตกลงใจเข้าทำนิติกรรมกับเจตนาที่แสดงออกสู่ภายนอกนั้นแตกต่างกัน กรณีเช่นนี้เป็นกรณีสำคัญผิดโดยแท้ และหากสิ่งที่สำคัญผิดนั้นเป็นสาระสำคัญแห่งนิติกรรม เช่น สำคัญผิดในตัวบุคคลกลุ่มกรณี ตัวทรัพย์สินเป็นวัตถุแห่งนิติกรรม หรือสำคัญผิดในลักษณะแห่งนิติกรรม การแสดงเจตนาเช่นนั้นย่อมตกเป็นโมฆะ เราจะเห็นได้ว่าในกรณีทั่วไปนั้น หากผู้ทำนิติกรรมมิได้ประสงค์จะผูกพันตามเจตนาที่แสดงออก กฎหมายก็ไม่มุ่งหมายให้ผู้แสดงเจตนาต้องผูกพันต่อกฎนิติกรรมซึ่ง

ตนมิได้ประสงค์จะผูกพันเลย^๕ ดังนั้นหากการแสดงเจตนาใดเป็นไปโดยสำคัญผิดในสิ่งซึ่งเป็นสาระสำคัญ คือเจตนาเข้าทำนิติกรรมหรือเจตนาตามที่ตกลงใจ กับเจตนาที่แสดงออกต่อภายนอก เกิดแตกต่างกันโดยผู้แสดงเจตนาไม่รู้ตัว^๖ กฎหมายจึงกำหนดให้การแสดงเจตนาโดยสำคัญผิดนั้น ๆ ไม่มีผลทางกฎหมาย หรือที่เรียกว่าตกเป็นโมฆะ (มาตรา ๑๕๖)

จากบทบัญญัติดังกล่าว เราพออนุมานได้ว่า ในเรื่องสำคัญผิดนี้ ระหว่างบุคคลสองฝ่าย คือผู้แสดงเจตนาฝ่ายหนึ่ง กับผู้รับการแสดงเจตนาอีกฝ่ายหนึ่งนั้น ถ้าการแสดงเจตนาออกมามีภายนอก ไม่ตรงกับเจตนาภายในเป็นไปโดยผู้แสดงเจตนาไม่รู้ตัว และเป็นไปโดยพฤติการณ์ที่ไม่สมควรโทษผู้แสดงเจตนา ดังนี้ กฎหมายคุ้มครองผู้แสดงเจตนายิ่งกว่าผู้รับการแสดงเจตนา อย่างไรก็ตามก็ตีหลักดังกล่าวข้างต้นมีข้อยกเว้น คือถ้าปรากฏว่ามีเหตุไม่ควรคุ้มครองผู้แสดงเจตนา เพราะความสำคัญผิดของผู้แสดงเจตนา นั้นเกิดขึ้นโดยความประมาทเลินเล่ออย่างร้ายแรงของผู้แสดงเจตนาเอง ดังนี้ผู้แสดงเจตนาจะถือเอาความสำคัญผิดนั้นมาเป็นประโยชน์แก่ตนไม่ได้ (มาตรา ๑๕๘)

๑.๒ ถ้าการแสดงเจตนา นั้นเป็นการแสดงเจตนาโดยสำคัญผิดในมูลเหตุจูงใจบางกรณีซึ่งกฎหมายถือเป็นเรื่องสำคัญ คือสำคัญผิดในคุณสมบัติของบุคคลหรือทรัพย์สินซึ่งตามปกติถือว่าเป็นสาระสำคัญ ดังนี้กฎหมายถือว่าการแสดงเจตนา นั้นตกเป็นโมฆะ (มาตรา ๑๕๗)

การแสดงเจตนาโดยสำคัญผิดในมูลเหตุจูงใจนั้น ปกติกฎหมายไม่ถือว่ามีผลกระทบต่อความสมบูรณ์ของการแสดงเจตนาเลย^๗ ทั้งนี้เพราะสำคัญผิดในมูลเหตุจูงใจนั้นไม่ใช่สำคัญผิดแท้ ๆ เนื่องจากเป็นกรณีที่เจตนาภายในกับเจตนาที่แสดงออกนั้นมักจะต้องตรงกัน การแสดงเจตนาโดยสำคัญผิดในมูลเหตุจูงใจ เช่นซื้อที่ดินโดยเข้าใจเอาเองว่าจะขายต่อได้กำไรงาม ดังนี้การแสดงเจตนาซื้อที่ดินรายนี้เป็นการแสดงเจตนาที่เจตนาภายในและเจตนาที่แสดงออกต้องตรงกัน เพียงแต่มูลเหตุจูงใจให้แสดงเจตนา นั้นผิดไปจากความจริงเท่านั้น การแสดงเจตนาโดยสำคัญผิดในมูลเหตุจูงใจจึงเป็นการแสดงเจตนาที่มีผลสมบูรณ์ตามกฎหมาย จะมีข้อยกเว้นก็เฉพาะกรณีที่มูลเหตุจูงใจนั้นเป็นเรื่องคุณสมบัติของบุคคลหรือทรัพย์สินซึ่งปกติถือว่าเป็นสาระสำคัญ ความสำคัญผิดในกรณีหลังนี้กฎหมายถือว่ากระทบต่อความสมบูรณ์ของการแสดงเจตนา ทำให้

---

^๕ นักนิติศาสตร์บางท่านเห็นว่าการแสดงเจตนาโดยสำคัญผิดในสาระสำคัญแห่งนิติกรรมนั้นเรียกว่าได้ว่าเป็นการทำนิติกรรมโดยขาดเจตนาก็ได้ โปรดดู จี๊ด เศรษฐบุตร, นิติกรรมและสัญญา (จิตติ ดิงศกัทธิ์ แก้ไขเพิ่มเติม), พิมพ์ครั้งที่ ๖ (พ.ศ. ๒๕๒๘), หน้า ๑๓๑.

^๖ ประกอบ หุตะสิงห์, นิติกรรมและสัญญา, แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. ๒๕๑๘, หน้า ๔๖

^๗ ประกอบ หุตะสิงห์, หน้า ๕๐, จี๊ด เศรษฐบุตร, หน้า ๑๒๕

การแสดงเจตนาเช่นนั้นตกเป็น โฆษณียะ คือสมบูรณ์จนกว่าจะถูกบอกกล่าว จะเห็นได้ว่ากฎหมายคุ้มครองผู้แสดงเจตนาที่แสดงเจตนาเป็นสำคัญผิดยิ่งกว่าผู้รับการแสดงเจตนา

อย่างไรก็ดี ถ้าปรากฏว่าความสำคัญผิดในคุณสมบัติของบุคคลหรือทรัพย์สินซึ่งปกติถือว่าเป็นสาระสำคัญของนิติกรรมนั้นเกิดจากความประมาทเลินเล่ออย่างร้ายแรงของผู้แสดงเจตนา ก็เป็นกรณีที่ดีถือว่าเป็นพฤติการณ์ที่ผู้แสดงเจตนาไม่ควรได้รับความคุ้มครอง กฎหมายจึงห้ามมิให้ผู้แสดงเจตนาโดยสำคัญผิดในกรณีนี้อ้างความสำคัญผิดเป็นประโยชน์แก่ตน (มาตรา ๑๕๘)

๒. ความสำคัญของการตีความการแสดงเจตนาในปัญหาสำคัญผิด

๒.๑ การกล่าวถึงสำคัญผิดย่อหมายถึงว่า เจตนาที่แสดงออกนั้นแตกต่างจากเจตนาที่แท้จริง ดังนั้นก่อนที่จะกล่าวถึงความสำคัญผิดได้ ประเด็นที่ต้องพิจารณาก่อนก็คือ เจตนาที่แสดงออกกับเจตนาที่แท้จริงนั้นแตกต่างกันหรือไม่ การจะรู้ได้ว่าผู้แสดงเจตนาออกมาให้ปรากฏนั้นมีเจตนาที่แท้จริงอย่างไร ก็ต้องมีกระบวนการที่แน่นอนในการตีความหมายของการแสดงเจตนา นั้น ๆ

ในกรณีที่ผู้รับการแสดงเจตนาารู้อยู่แล้ว หรือหากได้ใช้ความระวังเพียงเล็กน้อยตามวิสัยและพฤติการณ์ก็ควรได้รู้ว่าผู้แสดงเจตนามีความประสงค์หรือเจตนาที่แท้จริงแตกต่างจากเจตนาที่แสดงออก ดังนี้เป็นกรณีที่ต้องถือตามเจตนาที่แท้จริงยิ่งกว่าถือตามตัวอักษร (มาตรา ๑๗๑) เจตนาที่แสดงออกนั้นแม้จะต่างจากเจตนาที่แท้จริงแต่เมื่อผู้รับการแสดงเจตนาารู้หรือควรได้รู้เจตนาที่แท้จริง ดังนี้ต้องถือตามเจตนาที่แท้จริงเป็นสำคัญ เพราะเป็นกรณีที่เห็นได้ว่าไม่มีเหตุควรคุ้มครองผู้รับการแสดงเจตนา กล่าวอีกอย่างหนึ่งได้ว่า อันที่จริงกรณีนี้เป็นกรณีที่วิญญูชนยอมเห็นได้ว่าคู่กรณีทั้งสองฝ่ายต่างประสงค์จะผูกพันกันตามเจตนาที่แท้จริง การที่เจตนาที่แสดงออกต่างจากเจตนาที่แท้จริงเป็นแต่เพียงกรณีใช้ถ้อยคำผิดไปหรือ *falsa demonstratio* เท่านั้น^{๑๒}

ตัวอย่างเช่น กรณีที่ผู้ซื้อ ๒ รายต่างรับโอน โฉนดสลับกัน แต่ต่างครอบครองที่ดินที่ซื้อถูกต้องตามความเป็นจริง ศาลถือว่าให้ผู้ซื้อส่งมอบโฉนดแก่กันตามที่ถูกต้องได้^{๑๓} เจตนาขายที่ดินส่วนของโจทก์เพียง ๓๕ ตารางวาครึ่งใน ๘๘ ตารางวาครึ่ง แต่เจ้าพนักงานที่ดินจดทะเบียน

^{๑๒} โปรดเทียบ ประกอบ หุตะสิงห์, หน้า ๔๘ ซึ่งยกตัวอย่างว่า ก. ตกลงซื้อที่ดินเนื้อที่ ๑๐๐ ตารางเมตร จาก ข. แต่ทั้งคู่เข้าใจผิดคิดว่า ๑๐๐ ตารางเมตรเท่ากับ ๑๐๐ ตารางหลา ในกรณีนี้สัญญาซื้อขายระหว่าง ก. และ ข. ย่อมสมบูรณ์ในเนื้อที่ ๑๐๐ ตารางหลา ตรงกับเจตนาของคู่กรณีทั้งสองฝ่าย

^{๑๓} คำพิพากษาฎีกาที่ ๗๔๕/๒๕๑๑ ๒๕๑๑ ฎ. ๕๗๕

โอนหมดทั้ง ๘๘ ตารางวาครึ่ง ดังนั้นที่จดทะเบียนกินเป็นโฉม แต่สมบูรณ์เพียง ๓๕ ตารางวาครึ่งตามที่ตกลงขายกัน^{๑๔}

๒.๒ ส่วนในกรณีที่ผู้รับการแสดงเจตนาไม่รู้หรือหากได้ใช้ความระมัดระวังตามวิสัยและพฤติการณ์แล้วก็ไม่ควรรู้ได้เลยว่าเจตนาที่แท้จริงของผู้แสดงเจตนาแตกต่างจากเจตนาที่แสดงออก ดังนั้นผู้รับการแสดงเจตนาอย่าเผลอเข้าใจเจตนาที่แสดงออกตามหลักการตีความตามธรรมดา คืออย่าเผลอเข้าใจได้ตามความหมายปกติ การตีความเจตนาที่แสดงออกตามหลักการข้อนี้อาจส่งผลให้สรุปได้ในที่สุดว่าเจตนาที่แสดงออกนั้น แตกต่างจากเจตนาที่แท้จริง และในกรณีเช่นนี้ ผู้แสดงเจตนาอาจอ้างว่าการแสดงเจตนาที่แสดงออกนั้นตกเป็น โฉมหรือโฉมมิใช่แล้วแต่กรณี

ตัวอย่างเช่นในอุทธรณ์ ๒) เมื่อปรากฏว่า ก. ไม่รู้หรือควรได้รู้เจตนาที่แท้จริงของ ข. (ซึ่งประสงค์จะขายเครื่องจักรในราคา ๑๐๐,๐๐๐ บาท) ดังนั้นเจตนาของ ข. ที่ได้แสดงออกโดยการเสนอขายในราคา ๑๐๐,๐๐๐ บาท จึงเป็นเจตนาที่มีผล และกรณีย่อมเห็นได้ชัดว่าเจตนาที่แสดงออกแตกต่างจากเจตนาที่แท้จริง กรณีจึงเป็นเรื่องสำคัญผิดในสาระสำคัญแห่งนิติกรรม และการแสดงเจตนาเช่นนั้นย่อมตกเป็นโฉม (มาตรา ๑๕๖)

อย่างไรก็ดี แม้ในกรณีที่เกิดสำคัญผิดในสาระสำคัญ หรือสำคัญผิดในคุณสมบัติของบุคคลหรือทรัพย์สินอันปกติเป็นสาระสำคัญ หากปรากฏว่าความสำคัญผิดนั้นเกิดจากความประมาทเลินเล่ออย่างร้ายแรงของผู้แสดงเจตนา ฝ่ายที่แสดงเจตนาอย่าเผลออ้างโฉมกรรมหรือโฉมมิใช่กรรมนั้นขึ้นเป็นประโยชน์แก่ตนได้ (มาตรา ๑๕๘)

๓. ลักษณะของความสำคัญผิด

การแสดงเจตนาโดยสำคัญผิดนั้นเราอาจจะแยกออกตามลักษณะอาการเกิดขึ้นของความสำคัญผิดออกเป็น ๒ ช่วงคือความสำคัญผิดในขณะที่แสดงเจตนาอย่างหนึ่ง กับสำคัญผิดในขณะที่ก่อนเจตนาอีกอย่างหนึ่ง

๓.๑ สำคัญผิดในขณะที่แสดงเจตนา

ในขณะที่บุคคลแสดงเจตนาอาจเกิดกรณีสำคัญผิดขึ้นได้ หากปรากฏว่าเจตนาที่แสดงออกนั้นแตกต่างจากเจตนาที่แท้จริงโดยผู้แสดงเจตนาไม่รู้ตัว กรณีสำคัญผิดดังกล่าวนี้หากเป็นกรณีสำคัญผิดในสาระสำคัญแห่งนิติกรรมแล้วนิติกรรมนั้นย่อมตกเป็นโฉม

^{๑๔} คำพิพากษาฎีกาที่ ๒๒๔๓/๒๕๑๗ ๒๕๑๗ฎ. ๑๖๕๓

ก) สำคัญผิดในการแสดงเจตนา

ได้แก่กรณีที่ผู้แสดงเจตนาได้แสดงเจตนาออกไปโดยมิได้ประสงค์จะผูกพันตามเนื้อหาของเจตนาที่แสดงออกไปเลย หรือกรณีที่ผู้แสดงเจตนาได้แสดงเจตนาในสิ่งที่ตนมิได้ประสงค์โดยสิ้นเชิงโดยตนเองก็มิได้รู้ตัว

ตัวอย่างเช่น ข. ประสงค์จะขายสินค้าให้แก่ ก. ในราคา ๓๐,๐๐๐ บาท แต่แสดงเจตนาออกไปโดยไม่รู้ตัวว่าประสงค์จะขายในราคา ๒๐,๐๐๐ บาท ทั้งนี้ไม่ว่าจะโดยพุดคิดหรือเขียนผิดก็ตาม

ข) สำคัญผิดในเนื้อหาแห่งเจตนา

ได้แก่กรณีที่ผู้แสดงเจตนาแสดงเจตนาออกไปโดยเข้าใจความหมายของเจตนาที่แสดงออกผิดไปจากที่คนทั่วไปหรือวิญญูชนพึงเข้าใจ ในกรณีเช่นนี้ผู้แสดงเจตนาได้แสดงเจตนาออกไปตามที่ตนต้องการ แต่ผู้แสดงเจตนาไม่เข้าใจความหมายทางกฎหมายของการแสดงเจตนา นั้น ๆ ผิดไป หรือเป็นกรณีที่ผู้แสดงเจตนาเข้าใจความหมายแห่งการแสดงเจตนาของตนผิดไปจากคนทั่วไป

ตัวอย่างเช่นในอุทาหรณ์ ๔) การที่ ข. ส่งรายการสินค้าออกไปยังกลุ่มลูกค้าเท่ากับเป็นการเชิญชวนให้ลูกค้าทำคำสั่งซื้อ ดังนั้นเมื่อ ก. ส่งรายการที่ประสงค์จะซื้อมายัง ข. เท่ากับ ก. เสนอซื้อนาฬิกาในราคาตามที่ระบุในรายการสินค้าคือราคา ๕,๖๐๐ บาท และเมื่อ ข. ส่งนาฬิกาเรือนนั้นไปยังผู้ส่งสินค้าแล้วก็เท่ากับ ข. ทำคำสั่งซื้อของ ก. ในราคาที่คุณเสนอซื้อเสนอไว้ กรณีนี้ ข. แสดงเจตนาไปโดยสำคัญผิด โดย ข. เข้าใจว่าตนเองกำลังตกลงขายสินค้าในราคา ๖,๕๐๐ บาท ทั้ง ๆ ที่ได้แสดงเจตนาขายไปในราคา ๕,๖๐๐ บาท กรณีเช่นนี้คำสั่งซื้อ (ซื้อ ๕,๖๐๐ บาท) ต้องตรงกับคำสั่งเสนอ (ขาย ๕,๖๐๐ บาท) สัญญาซื้อขายนาฬิกาเรือนนี้ย่อมเกิดขึ้น โดย ข. สำคัญผิดในเนื้อหาแห่งเจตนา กรณีนี้ต่างจากกรณีที่ผู้แสดงเจตนาพุดคิดหรือเขียนผิด เพราะเป็นกรณีที่ขณะนั้นผู้แสดงเจตนา รู้ตัวว่าตนแสดงเจตนาว่าอย่างไร แต่ในกรณีนี้ผู้แสดงเจตนาไม่รู้ว่าการแสดงเจตนาของตนแท้จริงมีความหมายอย่างไร

ข้อแตกต่างระหว่างกรณีสำคัญผิดในการแสดงเจตนา กับสำคัญผิดในเนื้อหาแห่งเจตนา นั้นอยู่ที่ว่า กรณีสำคัญผิดในการแสดงเจตนา นั้นผู้แสดงเจตนาใช้ถ้อยคำหรือสิ่งสื่อความหมายต่างจากที่เขาตั้งใจไว้ ส่วนกรณีสำคัญผิดในเนื้อหาแห่งเจตนา นั้นเป็นกรณีที่ผู้แสดงเจตนาใช้ถ้อยคำหรือสิ่งสื่อความหมายตรงตามที่ได้ตั้งใจไว้ แต่ทว่าผู้แสดงเจตนาเช่นนั้นเข้าใจสาระหรือความหมายของถ้อยคำหรือสิ่งสื่อความหมายนั้นผิดไป

กรณีตามอุทาหรณ์ ๔) นั้น ถ้าแทนที่ ข. จะส่งรายการสินค้าไปให้ ก. เลือกในลักษณะชักชวนให้ ก. ทำคำสั่งซื้อ หากปรากฏว่า ข. ทำคำสั่งซื้อไปยัง ก. โดยตรง แต่คำสั่งซื้อนั้นระบุราคา

ผิดไปเพราะสำคัญผิด (เช่นระบุว่า นาฬิการาคา ๕,๖๐๐ บาท แทนที่จะระบุว่าราคา ๖,๕๐๐ บาท) และ ก. สนองรับคำเสนอของ ข. ดังนั้นสัญญาซื้อขายนาฬิกาเรื่องนี้ย่อมเกิดขึ้นที่ราคา ๕,๖๐๐ บาท แต่กรณีนี้ ข. มิได้สำคัญผิดในเนื้อหาแห่งเจตนา แต่สำคัญผิดในการแสดงเจตนา

ทั้งในกรณีสำคัญผิดในการแสดงเจตนา (พูดผิดเขียนผิด) หรือกรณีสำคัญผิดในเนื้อหาแห่งเจตนา (เข้าใจความหมายผิด) หากเป็นสำคัญผิดในสาระสำคัญแห่งนิติกรรม นิติกรรมย่อมตกเป็นโมฆะ (มาตรา ๑๕๖) หรือถ้าเป็นสำคัญผิดในมูลเหตุจูงใจ ในส่วนที่เป็นคุณสมบัติของบุคคลหรือทรัพย์สินอันเป็นปกติเป็นสาระสำคัญนิติกรรมนั้นย่อมตกเป็นโมฆียะ (มาตรา ๑๕๗) แต่ในทั้งสองกรณีนี้ หากความสำคัญผิดเกิดขึ้นจากความประมาทเลินเล่ออย่างร้ายแรงของผู้แสดงเจตนา ผู้นั้นจะยกเอาความสำคัญผิดขึ้นเป็นประโยชน์แก่ตัวไม่ได้ (มาตรา ๑๕๘)

ค) สำคัญผิด โดยสื่อสารผิดจากที่ตั้งใจ

ความสำคัญผิดในการแสดงเจตนา นั้นยังอาจเกิดขึ้นได้อีกลักษณะหนึ่ง คือกรณีสำคัญผิด โดยการสื่อสารผิดจากความตั้งใจ

ความสำคัญผิดในกรณีนี้อาจมีได้ในกรณีที่ผู้แสดงเจตนาใช้บุคคลหรือหน่วยงานหรือเครื่องมือช่วยสื่อสารการแสดงเจตนาของตน อาทิเช่น สั่งซื้อความผ่านคนกลางหรือผู้ทำหน้าที่สื่อสาร เช่นผ่านไปรษณีย์ หรือผ่านเครื่องสื่อเจตนาอย่างอื่นและปรากฏว่าการคนกลางหรือผู้เป็นสื่อหรือเครื่องช่วยสื่อแสดงเจตนา นั้น ๆ ได้แสดงข้อความที่เป็นเจตนาออกมาผิดไปจากเจตนาที่แท้จริง

ตัวอย่างเช่น ข. มอบหมายให้ ก. คนส่งสารของตัวไปแจ้งแก่ ก. ว่า ข. ประสงค์จะขายนาฬิกาของตนแก่ ก. ในราคา ๖,๕๐๐ บาท แต่ปรากฏว่า ก. ไม่ได้ใช้ความระมัดระวังเพียงพอกลับไปแจ้งแก่ ก. ว่า ข. ประสงค์จะขายนาฬิกาให้แก่ ก. ในราคา ๕,๖๐๐ บาท หรือตัวอย่างเช่น ข. ประสงค์จะทำคำเสนอขายนาฬิกาแก่ ก. ในราคา ๖,๕๐๐ บาท โดยส่งโทรเลขเสนอขายไปยัง ก. ปรากฏว่า ข. ได้จัดข้อความลงในกระดาษกรอกข้อความสำหรับส่งโทรเลขตามความประสงค์แล้วส่งให้นายไปรษณีย์ แต่ข้อความในโทรเลขที่ไปถึงมือ ก. นั้นเป็นคำเสนอขายในราคา ๕,๖๐๐ บาท ดังนั้นจะเห็นได้ว่าในทั้งสองกรณีข้างต้นนั้น ก. มิได้ประสงค์จะเสนอขายนาฬิกาในราคา ๕,๖๐๐ บาทเลย แต่การเสนอเช่นนั้นเกิดเพราะความผิดพลาดในการสื่อสาร

ความผิดพลาดในการสื่อข้อความนี้ จัดเป็นการแสดงเจตนาโดยสำคัญผิดอย่างหนึ่ง ดังจะเห็นได้ว่าในกรณีข้างต้นนี้ เจตนาที่แท้จริงกับเจตนาที่แสดงออกไม่ต้องตรงกัน ความสำคัญผิดในขณะที่แสดงเจตนาจึงอาจเกิดขึ้นได้ทั้งในกรณีที่ผู้แสดงเจตนาได้แสดงเจตนาด้วยตัวเองแท้ ๆ แต่ใช้คำผิดหรือเขียนผิด หรืออาจเกิดขึ้นในการสื่อข้อความที่แสดงเจตนาออกไปผ่านบุคคลอื่นหรือผ่านหน่วยงานที่ใช้เป็นเครื่องมือก็ได้ กรณีหลังนี้จึงจัดเป็นความสำคัญผิดของฝ่ายผู้แสดงเจตนา ซึ่งเป็นผู้ใช้บุคคลหรือหน่วยงานหรือเครื่องมืออื่นใดเป็นเครื่องมือสื่อสารการแสดงเจตนาของตน

จากตัวอย่างตามอุทาหรณ์ข้างบนนี้ หาก ก. สนองรับคำเสนอของ ข. สัญญาซื้อขายระหว่าง ก. กับ ข. ก็เกิดขึ้นที่ราคา ๕,๖๐๐ บาท แต่โดยที่ราคาเป็นสาระสำคัญของนิติกรรมซื้อขายนิติกรรมนั้นย่อมตกเป็นโมฆะ แต่ ก. จะอ้างว่านิติกรรมตกเป็นโมฆะได้หรือไม่ก็ขึ้นอยู่กับข้อเท็จจริงว่า ความสำคัญผิดข้างต้นนี้เกิดจากความประมาทเลินเล่ออย่างร้ายแรงของ ข. ผู้แสดงเจตนาหรือไม่

เรื่องความสำคัญผิดโดยสื่อความหมายผิดนี้มีองค์ประกอบที่สำคัญ ๒ ประการคือ ประการแรกต้องเป็นกรณีที่ผู้แสดงเจตนาอาศัยบุคคลหรือหน่วยงานเป็นเครื่องสื่อความหมาย โดยผู้ทำหน้าที่เป็นสื่อเพียงแต่นำเอาเจตนาของผู้แสดงเจตนาไปแสดงต่อผู้รับ ผู้เป็นสื่อจึงเป็นเพียงผู้ช่วยแสดงเจตนาไม่ใช่กรณีที่ผู้เป็นสื่อมีอำนาจแสดงเจตนาได้ด้วยตนเอง กรณีดังกล่าวนี้แตกต่างจากกรณีแสดงเจตนาโดยตัวแทนหรือผู้รับมอบอำนาจ เพราะกรณีตัวแทนหรือผู้รับมอบอำนาจนั้นเป็นกรณีที่ตัวแทนหรือผู้รับมอบอำนาจมีอำนาจแสดงเจตนาของตนเองแทนตัวการในนามของตัวการและการแสดงเจตนาเช่นนั้นย่อมมีผลผูกพันตัวการ

องค์ประกอบประการต่อมาก็คือ ผู้ทำหน้าที่เป็นคนเดินสารหรือเป็นผู้สื่อเจตนาจะต้องสื่อผิดไปโดยมิได้ตั้งใจหรือโดยไม่รู้ตัว ทั้งนี้ไม่ว่าสาเหตุที่ทำให้สื่อเจตนาผิดไปนั้นเกิดจากอะไรก็ตาม (เช่น พุดผิด, พุดสับสน, จำเนื้อหาแห่งเจตนาผิด) กรณีที่สื่อเจตนาผิดไปนี้อาจเกิดขึ้นได้แม้ในกรณีที่ผู้สื่อเจตนาแจ้งเจตนาผิดไปเป็นคนละเรื่อง เช่น แทนที่จะแสดงเจตนาขายกลับแสดงเจตนาให้เช่าบ้านพักอาศัย เป็นต้น ในกรณีนี้เจตนาที่สื่อออกไปย่อมมีผลเป็นเจตนาของผู้แสดงเจตนาที่แสดงออกต่อภายนอก และผู้แสดงเจตนาจะต้องรับภาระความเสี่ยงในกรณีสื่อสารผิดไป อย่างไรก็ตามก็ดีหากปรากฏว่าการสื่อสารผิดไปนี้มีได้เกิดจากความประมาทเลินเล่ออย่างร้ายแรงของผู้แสดงเจตนา ผู้แสดงเจตนา ก็ควรได้รับการคุ้มครองให้อ้างสำคัญผิดได้

ส่วน ในกรณีที่คนเดินสารหรือผู้สื่อเจตนาจงใจแกล้งแจ้งเจตนาให้ผิดไปจากความประสงค์อันแท้จริงของผู้แสดงเจตนา ก็เป็นกรณีที่ไม้อาจโทษผู้แสดงเจตนาได้ ในกรณีเช่นนี้การแสดงเจตนาของผู้แสดงเจตนาย่อมไปไม่ถึงผู้รับ เพราะข้อความที่ผู้ช่วยในการแสดงเจตนาหรือผู้สื่อเจตนาแสดงออกไปนั้นเป็นการจงใจแกล้งบอกกล่าวให้ผิดจากเจตนาที่แท้จริงของผู้แสดงเจตนา การบอกกล่าวเช่นนั้นก็มีค่าเหมือนกับการกล่าวอ้างลอย ๆ อย่างไรก็ตามหากปรากฏว่าผู้รับการแสดงเจตนาต้องเสียหายเพราะเชื่อถือในความถูกต้องของเจตนาที่แสดงออกมา อาจต้องเทียบเคียงบทกฎหมายว่าด้วยความรับผิดชอบของตัวแทนที่กระทำการโดยปราศจากอำนาจ (มาตรา ๘๒๒, ๘๒๓) มาปรับใช้ ตามแต่กรณี

ง) ความสำคัญผิดในสิ่งที่เป็นสาระสำคัญแห่งนิติกรรม

ความสำคัญผิดในสิ่งที่เป็นสาระสำคัญแห่งนิติกรรมนั้น ได้แก่ ความสำคัญผิดในลักษณะของนิติกรรม ความสำคัญผิดในตัวบุคคลซึ่งเป็นคู่กรณีของนิติกรรม และความสำคัญผิดในทรัพย์สินซึ่งเป็นวัตถุแห่งนิติกรรม เป็นต้น

ผู้แสดงเจตนาเข้าใจว่าเป็นสัญญาจ้างทนายความจึงลงนามในหนังสือเพราะอ่านหนังสือไม่ออก ต่อมาปรากฏว่าเป็นสัญญาขายที่ดิน ดังนั้นจะเห็นได้ว่าเจตนาที่แท้จริงต่างจากเจตนาที่แสดงออกในลักษณะแห่งนิติกรรม การขายที่ดินนั้นย่อมตกเป็นโมฆะ^{๕๕} หรือผู้แสดงเจตนาพิมพ์ลายนิ้วมือในเอกสารโดยเข้าใจว่าเป็นหนังสือขอให้ออกโฉนดที่ดิน แต่ปรากฏเป็นหนังสือยอมแบ่งที่นาให้คู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่ง ดังนั้นเป็นสำคัญผิดในลักษณะแห่งนิติกรรม เป็นกรณีสำคัญผิดในสาระสำคัญแห่งนิติกรรมเช่นกัน นิติกรรมแบ่งที่ดินรายนี้จึงตกเป็นโมฆะ^{๕๖}

ตกลงทำสัญญาว่าจ้างทนายความ ก. โดยเข้าใจว่าเป็นทนายความ ข. เป็นกรณีเจตนาที่แท้จริงไม่ตรงกับเจตนาที่แสดงออก เป็นสำคัญผิดในตัวบุคคลคู่กรณี ดังนั้นนิติกรรมว่าจ้างทนายความนั้นตกเป็นโมฆะ อย่างไรก็ตามก็ตีความสำคัญผิดในตัวบุคคลผู้เป็นคู่สมรสไม่ทำให้การสมรสตกเป็นโมฆะ เพราะกฎหมายกำหนดให้มีผลเพียงโมฆียะเท่านั้น (มาตรา ๑๕๐๕)

ผู้แสดงเจตนาลงนามในสัญญาขายที่ดินแปลงหนึ่ง แต่กลับปรากฏว่าสัญญาที่ลงนามนั้นเป็นสัญญาขายที่ดินอีกแปลงหนึ่งซึ่งผู้แสดงเจตนาไม่ได้มีเจตนาขายที่ดินแปลงดังกล่าวยอมตกเป็นโมฆะเพราะสำคัญผิดในตัวทรัพย์สินอันเป็นวัตถุแห่งนิติกรรม^{๕๗} แสดงเจตนาซื้อที่ดินผิดไปจากแปลงที่ตกลงใจซื้อ สัญญาซื้อขายเป็นโมฆะเพราะสำคัญผิดในตัวทรัพย์สินที่ซื้อขาย^{๕๘}

๓.๒ สำคัญผิดในขณะก่อเจตนา

ความสำคัญผิดในขณะก่อเจตนาอันเรียกอีกอย่างหนึ่งได้ว่าความสำคัญผิดในมูลเหตุจูงใจได้แก่กรณีที่ผู้แสดงเจตนาก่อเจตนาหรือตกลงใจเรื่องหนึ่งเรื่องใดโดยอาศัยพฤติการณ์อย่างใดอย่างหนึ่งเป็นฐานที่ตั้งหลักแห่งการตกลงใจนั้นหรือเป็นเครื่องจูงใจที่มีนัยสำคัญ ทั้งๆที่พฤติการณ์เช่นนั้นมิได้มีอยู่จริง ๆ

^{๕๕} คำพิพากษาฎีกาที่ ๑๒๐๘/๒๔๕๘ ๒๔๕๘ พ. ๑๖๕.

^{๕๖} คำพิพากษาฎีกาที่ ๑๕๔๒/๒๔๕๘ ๒๔๕๘ พ. ๑๔๔๗.

^{๕๗} คำพิพากษาฎีกาที่ ๘๔๓/๒๕๐๑ ๒๕๐๑ พ. ๕๔๗, คำพิพากษาฎีกาที่ ๒๕๑๖/๒๕๑๕ ๒๕๑๕ พ. ๑๓๒๒.

^{๕๘} คำพิพากษาฎีกาที่ ๑๗๑๐/๒๕๐๐ ๒๕๐๐ พ. ๑๘๘๘

ความสำคัญผิดในมูลเหตุจูงใจนั้น โดยทั่วไปกฎหมายไม่ถือว่ามีความหมายหรือมีผลกระทบต่อความมีผลแห่งเจตนาแต่ประการใด^{๑๕} เว้นแต่ความสำคัญผิดในมูลเหตุจูงใจนั้นจะเป็นความสำคัญผิดในคุณสมบัติของบุคคลหรือทรัพย์สินซึ่งตามปกติถือเป็นสาระสำคัญ การแสดงเจตนาโดยสำคัญผิดเช่นนี้เท่านั้นจึงจะเป็นโมฆียะ (มาตรา ๑๕๗)

กรณีที่เกิดสำคัญผิดในคุณสมบัติของบุคคลหรือทรัพย์สินนั้นอันที่จริงแล้วเป็นกรณีที่เจตนาที่แท้จริงกับเจตนาที่แสดงออกมิได้แตกต่างกัน กรณีนี้ผู้แสดงเจตนาเพียงแต่สำคัญผิดในมูลเหตุจูงใจที่ชักนำไปให้ตกลงใจแสดงเจตนาทำนิติกรรมเท่านั้น

ตัวอย่างเช่น ข. ทำคำเสนอขายแหวนวงหนึ่งแก่ ก. ในราคา ๕๐๐ บาท โดย ข. เข้าใจว่าแหวนวงนั้นเป็นแหวนชุบทองคำไม่ใช่แหวนทองคำแท้ แต่แท้ที่จริงแล้วแหวนดังกล่าวเป็นแหวนทองคำแท้ ในกรณีดังกล่าวนี้หาก ข. ได้รู้ว่าแหวนนั้นทำด้วยทอง ข. ก็คงจะไม่เสนอขายแหวนดังกล่าวในราคาเพียง ๕๐๐ บาท แต่คงจะตั้งใจไม่เสนอขายหรือหากจะเสนอขายก็คงเสนอขายในราคาสูงมากถึง ๕,๐๐๐ บาท กรณีนี้ ข. สำคัญผิดในคุณสมบัติของแหวนอันเป็นมูลเหตุจูงใจให้ตัดสินใจขายแหวนวงนั้น

๓.๒.๑ ความสำคัญผิดในคุณสมบัติซึ่งปกติถือเป็นสาระสำคัญ

มาตรา ๑๕๗ กำหนดให้การแสดงเจตนาโดยสำคัญผิดในคุณสมบัติของบุคคลหรือทรัพย์สินตกเป็นโมฆียะ

(๑) คุณสมบัติของบุคคล

(ก) บุคคลอาจเป็นบุคคลผู้เป็นคู่กรณีในนิติกรรม หรืออาจเป็นบุคคลภายนอกก็ได้ ข้อสำคัญอยู่ที่นิติกรรมที่กระทำกันนั้นจะต้องเกี่ยวข้องกับบุคคลนั้น

ตามอุทาหรณ์ที่ ๕) จะเห็นได้ว่าแม้บุตรชายของ ข. ซึ่งเป็นผู้เช่าจะไม่ใช่คู่กรณีในนิติกรรมคือสัญญาเช่าระหว่าง ก. กับ ข. แต่ก็เป็นบุคคลในครอบครัวหรือบริวารของ ข. และเป็นบุคคลซึ่งมีสิทธิใช้สอยบ้านเช่าตามสัญญาเช่าได้ด้วย ดังนั้นความสำคัญผิดของ ก. เกี่ยวกับคุณสมบัติของบุตรชายของ ข. ซึ่งเป็นผู้เช่าก็ย่อมเป็นคุณสมบัติอันปกติถือเป็นสาระสำคัญด้วย เพราะเป็นบุคคลที่มีความเกี่ยวข้องกับสัญญาเช่าในฐานะผู้รับประโยชน์โดยตรงด้วย

(ข) คุณสมบัติของบุคคลอาจได้แก่ อายุ เพศ ความเชื่อทางศาสนา ความเชื่อทางการเมือง การได้รับโทษอาญามาก่อน (อุทาหรณ์ ๕) หรือความสามารถในการทำงาน ฐานะ ความน่าเชื่อถือทาง

^{๑๕} โปรดดู เสนีย์ ปราโมช, นิติกรรมและหนี้, หน้า ๑๐๒-๑๐๓, ประกอบ หุตะสิงห์, นิติกรรมและสัญญา, หน้า ๕๐, จิต เศรษฐบุตร, นิติกรรมและสัญญา, (จิตติ ดิงศภัทย์ แก้ไขเพิ่มเติม), พิมพ์ครั้งที่ ๖ (พ.ศ. ๒๕๒๘), หน้า ๑๒๕.

ธุรกิจการค้า ก็ได้ อย่างไรก็ตาม คุณสมบัติของบุคคลนั้นปกติจะถือว่าเป็นสาระสำคัญได้ก็ต่อเมื่อเป็นคุณสมบัตินั้น ๆ เป็นคุณสมบัติที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาแห่งนิติกรรมโดยตรง

ตัวอย่างเช่น การตกลงจ้างช่างควบคุมงานก่อสร้างเป็นลูกจ้างย่อมมุ่งต่อคุณสมบัติที่เป็นช่างที่ผ่านการศึกษาด้านช่างก่อสร้างมาแล้ว แต่ย่อมมิได้มุ่งต่อความเชื่อหรือความศรัทธาในการเมืองหรือการเป็นสมาชิกพรรคการเมืองแต่อย่างใด อนึ่ง การที่ผู้อำนวยการหรือเจ้าของสำนักพิมพ์ตกลงจ้างบรรณาธิการฝ่ายการเมืองเข้าทำงานในหนังสือพิมพ์ของตนก็ย่อมมุ่งต่อคุณสมบัติที่เกี่ยวข้องกับทักษะทางการเมืองของบรรณาธิการนั้นว่าจะต้องเข้ากันได้กับแนวทางทางการเมืองของหนังสือพิมพ์ฉบับนั้น ๆ ดังนั้นถ้าต่อมาปรากฏว่าบรรณาธิการผู้นั้นมีความศรัทธาทางการเมืองหรือเป็นสมาชิกพรรคการเมืองหนึ่งพรรคการเมืองใดที่มีทัศนะแตกต่างกับทิศทางของหนังสือพิมพ์อย่างสิ้นเชิง เจ้าของสำนักพิมพ์ย่อมอ้างความสำคัญผิดในคุณสมบัติอันปกติเป็นสาระสำคัญของสัญญาจ้างบรรณาธิการนั้น และบอกกล่าวการแสดงเจตนาจ้างเพราะเหตุสำคัญผิดในคุณสมบัติของบุคคลได้ นอกจากนี้ความมีฐานะการเงินที่มั่นคงหรือความน่าเชื่อถือทางธุรกิจการค้าย่อมเป็นคุณสมบัติของบุคคลอันปกติย่อมเป็นสาระสำคัญของสัญญาซื้อขายแบบผ่อนชำระราคาเป็นงวด ๆ แต่มิใช่คุณสมบัติอันปกติเป็นสาระสำคัญของสัญญาซื้อขายเงินสด ดังนี้ เป็นต้น

(๒) คุณสมบัติของทรัพย์สิน

(ก) ทรัพย์สินในที่นี้หมายถึงสิ่งมีรูปร่างและไม่มีรูปร่างอันอาจมีราคาและอาจถือเอาได้ (มาตรา ๑๓๘) แต่จะต้องเป็นทรัพย์สินอันเป็นวัตถุแห่งนิติกรรม

(ข) คุณสมบัติได้แก่บรรดาปัจจัยที่ก่อให้เกิดมาตรฐานทางคุณค่าอย่างหนึ่งอย่างใด อันอาจได้แก่ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับลักษณะตามธรรมชาติ หรืออาจเกี่ยวกับความสัมพันธ์ทางข้อเท็จจริงหรือทางกฎหมายที่หากพิจารณาในแง่ของลักษณะของทรัพย์สินนั้นหรือในแง่อายุใช้งานแล้วย่อมส่งผลกระทบต่อคุณค่า ราคา หรือความมีประโยชน์ใช้สอยของทรัพย์สินนั้น ๆ

ตัวอย่างเช่นคุณสมบัติของที่ดินผืนหนึ่ง ย่อมได้แก่ ที่ตั้ง แนวเขต ลักษณะเนื้อดิน ประโยชน์ใช้สอย ฯลฯ

อย่างไรก็ดี ราคา หรือคุณค่าของทรัพย์สินในตัวของมันเองมิใช่คุณสมบัติ ทั้งนี้เพราะราคาก็ดี คุณค่าก็ดีมิได้เป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อคุณค่าแห่งทรัพย์สินนั่นเอง แต่ทั้งราคาและคุณค่าในตัวของมันนั้นเป็นผลหรือเป็นสิ่งที่ขึ้นอยู่กับบริบทหรือพฤติกรรมแวดล้อมทางตลาดของทรัพย์สินนั้น ๆ มากกว่า อย่างไรก็ตาม กรณีที่ผู้แสดงเจตนาสำคัญผิดในราคาหรือคุณค่าของทรัพย์สินอย่างหนึ่งเพราะประเมินราคาผิด โดยความสำคัญผิดในราคาหรือคุณค่า หรือการประเมินราคาผิดพลาดนั้น ๆ แท้จริงเกิดจากความสำคัญผิดในปัจจัยที่กำหนดคุณค่าหรือราคาของทรัพย์สิน เช่นเนื้อหาแหล่งที่มา ดังนั้นก็นับเป็นสำคัญผิดในคุณสมบัติอย่างหนึ่งได้

ตัวอย่างเช่นกรณีที่ ข. สำคัญผิดในราคาของแหวนซึ่งตนเสนอขายในราคา ๕๐๐ บาท เพราะ ข. สำคัญผิดไปว่าแหวนนั้นเป็นแหวนหูทอง แต่ในความเป็นจริงแหวนวงนั้นเป็นแหวนทองแท้ ดังนั้นมิใช่กรณีที่ ข. สำคัญผิดในราคาหรือคุณค่าแท้ ๆ แต่เป็นกรณีที่สำคัญผิดในปัจจุบันกำหนดคุณค่าหรือราคา ดังนั้นจึงเป็นสำคัญผิดในคุณสมบัติของทรัพย์ซึ่งปกติเป็นสาระสำคัญ การแสดงเจตนาของ ข. จึงตกเป็นโมฆียะ ดังนี้ ข. ย่อมบอกล้างโมฆียะกรรมได้

(๑) ปกติถือเป็นสาระสำคัญ

คุณสมบัติของบุคคลหรือทรัพย์สินจะต้องเป็นคุณสมบัติซึ่งปกติถือเป็นสาระสำคัญด้วยหมายความว่าต้องเป็นสาระสำคัญตามปกติในการทำนิติกรรมนั้น ๆ ไม่ใช่เป็นสาระสำคัญตามความประสงค์ส่วนตัวอันอยู่ในใจของผู้แสดงเจตนาฝ่ายเดียว การที่กฎหมายกำหนดไว้เช่นนี้ก็เพราะมุ่งที่จะตัดข้อโต้แย้งอันอาจเกิดจากความเห็นแตกต่างกันระหว่างคู่กรณี โดยเฉพาะในกรณีที่ฝ่ายผู้แสดงเจตนาเห็นว่าคุณสมบัติอย่างหนึ่งอย่างใดเป็นสาระสำคัญเพียงฝ่ายเดียว ดังนั้นปัญหาว่ากรณีใดเป็นกรณีที่ปกติถือเป็นสาระสำคัญหรือไม่จึงต้องพิจารณาตามความมุ่งหมายทางธุรกิจตามปกติของนิติกรรมนั้น ๆ เป็นเกณฑ์

อย่างไรก็ตามคุณสมบัติอันปกติถือเป็นสาระสำคัญนี้อาจเป็นสิ่งที่ปกติวิญญชนควรคาดเห็นได้จากการแสดงเจตนาในเรื่องนั้น ๆ ก็ได้ ถ้าคุณสมบัติของบุคคลหรือทรัพย์สินข้อใดเป็นสิ่งที่คู่กรณีหรือวิญญชนรู้หรือควรรู้ได้ตามปกติว่าเป็นส่วนหนึ่งของเนื้อหาสาระแห่งการแสดงเจตนา นั้น ๆ คุณสมบัติดังกล่าวย่อมมีฐานะเป็นคุณสมบัติซึ่งปกติถือเป็นสาระสำคัญ กรณีนี้ถือไม่ได้ว่าคุณสมบัติข้อนั้นเป็นสิ่งที่ซ่อนอยู่ในใจของผู้แสดงเจตนาฝ่ายเดียว ส่วนปัญหาว่าคุณสมบัติดังกล่าวจะเป็นส่วนหนึ่งของเนื้อหาสาระแห่งการแสดงเจตนาหรือไม่นั้น คู่กรณีต้องพิจารณาจากการตีความการแสดงเจตนาเรื่องนั้น ๆ เป็นกรณี ๆ ไป

ตัวอย่างเช่น หากมีพฤติการณ์อย่างหนึ่งอย่างใดในระหว่างการเจรจา หรือในการแสดงเจตนาของผู้ซื้อที่ดิน ทำให้ผู้ขายที่ดินควรรู้ได้ว่าผู้ซื้อประสงค์จะซื้อที่ดินดังกล่าวเพื่อใช้ปลูกสร้างโรงเรียน ดังนั้นการที่ที่ดินแปลงนี้ต้องมีคุณสมบัติใช้ปลูกสร้างโรงเรียนได้ เช่น ไม่อยู่ในเขตพื้นที่ห้ามปลูกสร้างจึงเป็นคุณสมบัติอันปกติถือเป็นสาระสำคัญ

๓.๒.๒ ข้อยกเว้น

(๑) แม้การแสดงเจตนาจะตกเป็นโมฆียะเพราะความสำคัญผิดในคุณสมบัติของบุคคลหรือทรัพย์อันปกติถือเป็นสาระสำคัญ แต่ถ้าปรากฏว่าความสำคัญผิดนั้นเกิดจากความประมาทเลินเล่อของผู้แสดงเจตนา กฎหมายก็กำหนดว่าผู้แสดงเจตนาจะถือเอาความสำคัญผิดมาเป็นประโยชน์แก่ตนไม่ได้

ตัวอย่างเช่น ก. ตกลงซื้อภาพเขียนจาก ข. โดย ก. เข้าใจว่าภาพเขียนดังกล่าวเป็นภาพเขียนต้นฉบับของแท้ซึ่งวาดโดยจิตรกรคนหนึ่ง แต่ราคาที่ ก. ตกลงซื้อนั้นเป็นราคาต่ำกว่าที่ควรจะเป็นมาก ดังนั้นหากต่อมาปรากฏว่าภาพนั้นแท้จริงเป็นเพียงภาพเขียนลอกเลียนแบบจากต้นฉบับ ก. ย่อมไม่อาจอ้างความสำคัญผิดมาเป็นประโยชน์แก่ตนได้ เพราะ ก. ควรได้รู้จากราคาขายอยู่แล้วว่าภาพดังกล่าวไม่น่าจะเป็นภาพต้นฉบับของแท้ การที่ ก. เลี่ยงเข้าซื้อภาพเขียนนั้นเป็นการตกลงซื้อโดยเข้ารับภาระความเสี่ยงในความเป็นของแท้หรือไม่แท้โดยสมัครใจเอง

(๒) ความสำคัญผิดในคุณสมบัติของบุคคลหรือทรัพย์สินอันปกติเป็นสาระสำคัญในนิติกรรมบางประเภท อาจไม่ตกเป็น โมฆียะ เพราะเป็นกรณีตกอยู่ได้บังคับกฎหมายอื่น หรือมีบทกฎหมายเฉพาะบัญญัติไว้เป็นอย่างอื่นก็ได้ ทั้งนี้เป็นไปตามหลักบทเฉพาะยอมมาก่อนบททั่วไป

ตัวอย่างเช่น ในสัญญาค้ำประกันนั้น ผู้ค้ำประกันยอมผูกพันตนต่อเจ้าหนี้เพื่อชำระหนี้เมื่อลูกหนี้ไม่ชำระหนี้ (มาตรา ๖๘๐ วรรคแรก) หากปรากฏว่าผู้ค้ำประกันสำคัญผิดในฐานะการเงินหรือความสามารถชำระหนี้ของลูกหนี้ อันนับเป็นคุณสมบัติของบุคคลซึ่งปกติถือเป็นสาระสำคัญ ดังนั้นผู้ค้ำประกันจะอ้างว่าตนสำคัญผิดในคุณสมบัติของลูกหนี้เพื่อบอกล้างโมฆียะกรรมตามมาตรา ๑๕๗ ไม่ได้ เพราะความมุ่งหมายของสัญญาค้ำประกันก็คือการที่ผู้ค้ำประกันยอมรับภาระความเสี่ยงในความสามารถหรือไม่สามารถชำระหนี้ของลูกหนี้นั่นเอง หากยอมให้ผู้ค้ำประกันบอกล้างโมฆียะกรรมเพราะเหตุสำคัญผิดเช่นนั้นได้สัญญาค้ำประกันย่อมหมดความหมาย และไม่มีผลบังคับใช้ได้

นอกจากนี้ในกรณีที่ผู้ซื้อสำคัญผิดในคุณสมบัติของทรัพย์สินที่ซื้อขายกัน หากการขาดคุณสมบัตินั้น ๆ เป็นสาระสำคัญ ถึงขนาดเป็นเหตุให้เสื่อมราคาหรือเสื่อมความเหมาะสมแก่ประโยชน์อันมุ่งจะใช้เป็นปกติที่ดี เช่นตกลงซื้อหลอดไฟกัน แต่สำคัญผิดไปว่าเป็นหลอดไฟที่สามารถใช้กับไฟฟ้ากระแสสลับขนาดแรงดันไฟ ๒๒๐ โวลต์ แต่กลายเป็นหลอดไฟสำหรับใช้ไฟขนาดแรงดัน ๑๑๐ โวลต์ หรือเป็นหลอดไฟสำหรับใช้ไฟกระแสตรง หรือตกลงซื้อที่ดินกันเพื่อปลูกสร้างโรงเรือน แต่ที่ดินนั้นเป็นที่ดินที่เป็นบ่อเลนไม่สามารถใช้ก่อสร้างโรงเรือนตามปกติได้ ดังนั้นเป็นกรณีสำคัญผิดในคุณสมบัติของทรัพย์สินอันปกติถือเป็นสาระสำคัญ แต่ขณะเดียวกันก็เป็นกรณีชำระคบกพร่องตามมาตรา ๔๗๒ ซึ่งกฎหมายกำหนดให้ผู้ขายต้องรับผิดชอบ กรณีเช่นนี้ต้องถือหลักที่ว่าบทเฉพาะต้องมาก่อนบททั่วไป ผู้ขายย่อมต้องรับผิดชอบตามหลักความรับผิดชอบชำระคบกพร่อง คือต้องชำระหนี้ให้ต้องตามความประสงค์อันแท้จริงแห่งมูลหนี้ หรือชดใช้ค่าสินไหมทดแทนตามมาตรา ๒๑๕ หรือหากผู้ขายไม่ชำระหนี้ผู้ซื้อย่อมมีสิทธิบอกเลิกสัญญา (มาตรา ๓๘๖-๓๘๘)

อนึ่ง กรณีทรัพย์สินที่ซื้อขายชำระคบกพร่องนี้ ผู้ขายต้องรับผิดชอบทั้งที่ผู้ขายรู้อยู่แล้วหรือไม่รู้ว่ามีความชำระคบกพร่องอยู่ก็ตาม (มาตรา ๔๗๒) ดังนั้น ในกรณีที่ผู้ขายไม่รู้ว่ามีความชำระคบกพร่อง

มีอยู่ และสำคัญผิดในคุณสมบัติของทรัพย์สินที่ขายอันปกติถือเป็นสาระสำคัญ เช่นผู้ขายไม่รู้ว่ ภาพเขียนเป็นของลอกเลียนแบบ หรือที่ดินอยู่ในเขตห้ามก่อสร้าง ฯลฯ ผู้ขายจะอ้างความสำคัญ ผิดของตนโดยอาศัยสิทธิตามมาตรา ๑๕๗ มาบอกล้างโมฆียกรรมไม่ได้

แต่ถ้าความสำคัญผิดในคุณสมบัติของบุคคลหรือทรัพย์สินอันปกติถือเป็นสาระสำคัญนั้น มิได้เป็นเหตุของความชำรุดบกพร่อง เช่นคู่กรณีตกลงซื้อขายภาพเขียนกันในราคาต่ำโดยทั้งผู้ซื้อ และผู้ขายเข้าใจว่าเป็นภาพเขียนโดยจิตรกรไม่มีชื่อ แต่ปรากฏว่าแท้จริงแล้วเป็นภาพเขียนของจิตรกรมีชื่อก้องโลก หรือซื้อขายแจกันลายครามโดยเข้าใจว่าเป็นของเลียนแบบแต่ที่จริงเป็นแจกันลายครามโบราณของแท้ ดังนั้นจะเห็นได้ว่าไม่ใช่กรณีชำรุดบกพร่อง แต่เป็นกรณีสำคัญผิดในคุณสมบัติของทรัพย์สินอันปกติเป็นสาระสำคัญ ดังนั้นผู้ขายอาจอ้างสำคัญผิดในคุณสมบัติบอกล้างโมฆียกรรมตามมาตรา ๑๕๗ได้

๔. ปัญหาหน้าสนใจบางกรณี

๔.๑ กรณีสำคัญผิด ในขณะที่ลงนามในเอกสารซึ่งผู้ลงนามมิได้อ่านข้อความให้รอบคอบ

กรณีดังกล่าวจะต้องพิจารณาแยกแยะดังนี้

๑) ถ้าคู่กรณีทั้งสองฝ่ายได้ตกลงทำสัญญากันโดยเจรจากันไว้ด้วยวาจาก่อน แล้วตกลงกันว่า จะทำเป็นหนังสือในภายหลัง หากปรากฏว่าข้อความในหนังสือสัญญาไม่ตรงกับข้อความที่ได้ตกลงกันไว้ด้วยวาจา ดังนั้นมีปัญหาหน้าคิดว่า เนื้อหาของสัญญาจะเป็นไปตามที่ได้ตกลงกันไว้ด้วยวาจาหรือจะต้องถือตามทีปรากฏเป็นลายลักษณ์อักษร

ปัญหาข้อนี้อาจตอบได้โดยเทียบกรณีที่คู่กรณีเข้าใจตรงกันแต่ใช้ถ้อยคำผิดไปจากที่เข้าใจ เป็นกรณีที่เรียกว่า *falsa demonstratio* ข้อความของสัญญาที่ทำกันเป็นหนังสือมีค่าเป็นเพียงบันทึกของเจตนาที่แท้จริง การตีความการแสดงเจตนาในทำนองนี้ต้องเป็นไปตามหลักการตีความตามเจตนาที่แท้จริงยิ่งกว่าถ้อยคำสำนวนตามตัวอักษร (มาตรา ๑๗๑) กรณีนี้จึงมิใช่กรณีสำคัญผิด

๒) แต่ถ้าผู้ลงนามในเอกสารรู้อยู่ว่าการลงนามนั้นเป็นการแสดงเจตนาทำนิติกรรมอย่างหนึ่งอย่างใดที่มีผลทางกฎหมายแต่ผู้ลงนามไม่ได้สนใจอ่านข้อความในเอกสารด้วยความระมัดระวัง และมีได้ใส่ใจด้วยว่าตนกำลังแสดงเจตนาหรือทำสัญญาเรื่องใด ดังนั้นการแสดงเจตนาหรือสัญญานั้นย่อมมีผลสมบูรณ์ตามกฎหมาย เพราะผู้แสดงเจตนาเพราะผู้แสดงเจตนาตั้งใจทำนิติกรรมโดยมิได้คำนึงเลยว่านิติกรรมนั้นจะเป็นนิติกรรมอะไร ดังนั้นไม่มีเหตุควรคุ้มครองผู้แสดง